

**OVER ZES BRIEVEN UIT HET BEZIT
VAN HUGO DE GROOT**

DOOR

E. N. VAN KLEFFENS

**MEDEDELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE**

NIEUWE REEKS, DEEL 23, No. 16

1960

**N.V. NOORD-HOLLANDSCHE UITGEVERS MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM**

**UITGESPROKEN IN DE VERGADERING
VAN 14 NOVEMBER 1960.**

I

Op 15 november 1864 werd bij de firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage, toen gevestigd in de Raamstraat aldaar, geveild een verzameling handschriften, in de catalogus dier verkoping aangekondigd als „Manuscripts Autographes du célèbre Hugo Grotius et Documents importants qui ont servi à la composition de ses Ouvrages”.

Onder de toen geveilde papieren bevonden zich (nos. 2, 5, 6, 8 en 10 van de catalogus) vijf brieven, in de jaren 1606 en 1607 door Koning Filips II van Portugal (in Spanje, dat immers van 1580 tot 1640 met Portugal een personele unie vormde: Filips III) gericht tot de onderkoning (1605-1607) van het toen zo uitgestrekte Portugees Indië, Dom Martim Afonso de Castro ¹⁾. Deze waren in handen van Hugo de Groot gekomen. Na de veiling zijn zij verdwenen.

De veiling omvatte, onder veel meer, nog een tweede vijftal brieven, door de Koning gericht tot enige andere machthebbers in Portugees Indië (nos. 1, 3, 4, 7 en 9 van de catalogus), brieven die Hugo de Groot eveneens in handen heeft gekregen. Ook die zijn na de veiling verdwenen. In de her-uitgave van die catalogus, nu acht jaren geleden bezorgd door Jhr mr W. J. M. van Eysinga en mr L. J. Noordhoff ²⁾, staat dan ook bij alle tien de aantekening: „L'on ignore où ce document se trouve.”

Voor hetgeen hier volgt kan met vrucht worden onderscheiden tussen die beide vijftallen brieven als tastbare voorwerpen enerzijds, en hun inhoud anderzijds.

---

¹⁾ Aan een ziekte bezweken in de stad Malakka op 3 juni 1607, kort na het eind van het beleg dier plaats door onze landgenoten, steunend op een vloot onder bevel van Cornelis Matelief de Jonge. In een brief aan Hugo de Groot van 3 maart 1616 noemt Matelief hem „desen . . . ongeluckygen dries . . . daer ik tegen was” (Rotterd. Historiebladen, IIIe Afd., deel I, blz. 345). Zie voor het einde van D. Martim Afonso de Castro de „Crónica dos Vice-Reis e Governadores da India”, Vol. I, blz. 319-320 (berust in het Arquivo Histórico Ultramarino te Lissabon), en het opschrift van zijn grafsteen in de kerk van het Damesklooster te Santarem. Ten onrechte vermeldt J. Keuning op blz. XXXIV van deel I van „De Tweede Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië” (werken uitgegeven door de Linschoten Vereeniging, Den Haag, Nijhoff, 1938) dat de Castro zou zijn gesneuveld in de strijd tegen de onzen.

²⁾ Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1952.

Als tastbare voorwerpen zijn zij, als gezegd, na de veiling bij Martinus Nijhoff verdwenen.

Wat echter de inhoud betreft, valt op te merken dat die van twee der brieven aan de onder-koning bekend was.

De reeds genoemde heruitgave van Nijhoff's catalogus geeft te dezen aanzien een aanwijzing.

Bij nos. 2 en 6 staat daar n.l. aangetekend: „(Ce document) a été reproduit dans plusieurs éditions du *Mare Liberum*, e.a. dans la princeps de 1609”. Geheel juist is dat niet, want de Koning placht zijn brieven aan de onder-koning te doen stellen in diens landstaal, terwijl Grotius achter *Mare Liberum* nos. 2 en 6 heeft doen opnemen, zoals hij het daar noemt, „in Latinum Sermonem translatas”. Hoe dat zij, de materiële inhoud van die twee brieven was dus bekend. Maar bovendien maakten die twee latijnse vertalingen het mogelijk — wat de heruitgave van de catalogus niet vermeldt — de oorspronkelijke Portugese text te achterhalen: deze staat n.l. afgedrukt in een uitgave uit 1880 der Lissabonse Academie van Wetenschappen. ¹⁾

Voor de rest was er slechts onzekerheid ²⁾, zowel wat bestaan en verblijfplaats der brieven betreft, als ten aanzien van hun inhoud. Zeker, evengenoemde uitgave bevat een groot aantal brieven van de Koning aan de Castro, waarvan sommige dezelfde dagtekening dragen als die vermeld in Nijhoff's veilingscatalogus. Maar hoe zou iemand stellig kunnen verklaren van welke brieven dezer groep — afgezien van de in de vorige zinsnede genoemde nos. 2 en 6 — een exemplaar in het bezit van de Groot zou zijn gekomen? Immers die uitgave maakt geen aanspraak op volledigheid (zij is inderdaad onvolledig), en er waren bovendien verscheidene dagen waarop de Koning meer dan één brief aan de onder-koning deed verzenden — zo zijn er dd. 27 januari 1607 (twee der in de veilingscatalogus vermelde brieven aan de Castro waren van die dag) in genoemde Portugese uitgave niet minder dan 16 brieven afgedrukt, plus waarschijnlijk nog drie andere, ongedateerde. Niemand kon dientengevolge vaststellen welke van 's Konings brieven de Groot in handen had gekregen (afgezien, alweer, van nos. 2 en 6 van Nijhoff's catalogus). Daarbij komt nog dat die Portugese uitgave hoofdzakelijk brieven bevat van de Koning aan de onder-koning, en slechts zeer enkele aan andere autoriteiten. Voor de vijf hierboven in de 3e zinsnede van blz. 3 genoemde is zij nutteloos.

¹⁾ R. A. de Bulhão Pato, *Documentos Remettidos da India ou Livros das Monções*, Lissabon 1880, blz. 47-48 en 134-135.

²⁾ Het „Verslag van een voorlopig onderzoek te Lissabon, Sevilla, Madrid, Escorial, Simancas en Brussel naar archivalia belangrijk voor de geschiedenis van Nederland” van wijlen prof. dr. Th. Bussemaker ('s-Gravenhage 1905) geeft ten deze geen aanwijzingen.

Van deze laatste is het schrijver dezes niet gelukt, enig spoor te vinden. Maar hij heeft de wind mee gehad wat nos. 2, 5, 6, 8 en 10 van Nijhoff's catalogus betreft: de brieven aan de onder-koning.

Want nadat hij, op een juli-morgen in 1957, in Den Haag geheel toevallig had zitten bladeren in de heruitgave van die catalogus, ontmoette hij daar, al even toevallig, Jhr mr E. V. E. Teixeira de Mattos, Hr. Ms. Ambassadeur in Guatemala en Honduras en – Gezant in El Salvador, die met verlof in Nederland vertoefde. De verdwenen brieven kwamen ter sprake. Waarop Jhr Teixeira zijn collega verbijsterde door te zeggen: „Maar van die aan de onderkoning heb ik een aantal in Guatemala!”

Dit bleken naderhand te zijn:

- de oorspronkelijke exemplaren uit het bezit van Hugo de Groot van nos. 2, 6 en 8;
- een Nederlandse vertaling van nos. 2, 6, 8 en 10, eveneens uit Hugo de Groot's verzameling afkomstig, wat ook geldt voor:
  - een Franse vertaling van nos. 2 en 6, en voor:
  - een Franse vertaling van één zinsnede (de enige die Nederland betrof) van no. 5.

Zo is het dat schrijver dezes de authentieke exemplaren van drie der vijf in 1864 geveilde brieven aan de onder-koning uit het bezit van Grotius op het spoor is gekomen, en bovendien (nader dienaangaande hieronder) door verder zoeken nog een (nooit openbaar gemaakte, en daarom hierachter met een Nederlandse vertaling afgedrukte) zesde, blijkbaar reeds vóór de veiling van 1864 zoekgeraakte brief van dezelfde Koning Filips III, die Hugo de Groot eveneens in handen had gekregen. Text-vergelijking toonde aan dat, behalve de reeds eerder genoemde nos. 2 en 6, ook no. 8 in de uitgave van Bulhão Pato is afgedrukt (op blz. 130–131), alsmede de in 1864 wel mee-geveilde, doch sindsdien blijkbaar verloren gegane Portugese text van brief no. 5, waaruit slechts één zinsnede, in het Frans vertaald, in het bezit van Jhr Teixeira de Mattos is gekomen (blz. 100–111); het geldt hier de 6e alinea van die brief. De oorspronkelijke text van no. 10 (die reeds ten tijde der veiling schijnt te hebben ontbroken, althans niet is mee-geveild) ontbreekt in Bulhão Pato's uitgave; des te belangwekkender is het dus, nu althans te beschikken over een Nederlandse vertaling, en nog wel een „de l'époque”, en uit Grotius' verzameling.

Voor de oorspronkelijke Portugese text van brieven 2, 5, 6 en 8 zij naar de uitgave van Bulhão Pato verwezen. Ten einde echter hun inhoud voor hen die de Portugese taal (en misschien – nos. 2 en 6! – het latijn) niet machtig zijn, gemakkelijker toegankelijk te maken worden hierachter, met gulhartige medewerking van Jhr. Teixeira

de Mattos, de Nederlandse vertalingen uit het bezit van de Groot overgelegd, benevens die van no. 10, alsmede bovenvermelde Franse vertaling van de, Nederland betreffende, zinsnede uit brief no. 5.

Daarmede is de Groot's verzameling, wat de brieven aan de onderkoning de Castro betreft, zo goed mogelijk gereconstrueerd. Van nos. 2 en 6 was de inhoud, als gezegd, bekend. Alle onzekerheid ten aanzien van de inhoud van nos. 5, 8 en 10 is nu opgeheven. Van de originele exemplaren van nos. 2, 6 en 8 staat de verblijfplaats thans vast, evenals die van de vertalingen welke de Groot bezat van nos. 2, 6, 8 en 10, alsmede die van het uittreksel uit no. 5. De elfde, reeds vóór de veiling van 1864 zoek geraakte brief van Filips III is terecht.

Alle betreffen deze brieven de vestiging van het Nederlands gezag in Oost-Indië. Dat, alsmede het feit dat zij tot het studie-materiaal van de Groot hebben behoord, alsook de aard dezer koninklijke rescripten, moge een uiteenzetting wettigen, gewijd aan de plaats die hun toekomt onder de door de Groot nagelaten papieren, hun lotgeval, en hun inhoud.

II

Tot recht begrip van de plaats die aan de hier te bespreken brieven toekomt onder de door Hugo de Groot nagelaten papieren, moge worden begonnen met een kort relaas van dezer wederwaardigheden. Die papieren zijn in menig opzicht het voorwerp geweest van gedegen onderzoek en openbaar gemaakte beschrijving¹⁾, zodat weinig meer nodig is dan een recapitulatie.

Toen Hugo de Groot op 28 augustus 1645 te Rostock overleed, liet hij, behalve een boekerij, talrijke geschreven verhandelingen en documenten na, sommige van zijn hand, andere niet

Krachtens zijn op 27 maart 1645 te Parijs verleden testament, waarin hij zijn echtgenote Maria van Reigersberch had benoemd tot universeel erfgename, erfde deze ook de boeken en papieren.

De boeken zijn door haar verkocht aan Koningin Christina van Zweden, in wier dienst de Groot gezant in Frankrijk was geweest. Zij zijn, na het verscheiden dezer vorstin, deel uitmakend van haar omvangrijke boekerij, verspreid geraakt. Een aanmerkelijk aantal

¹⁾ W. E. Smelt, in *Inventarissen van Rijks- en andere archieven van Rijkswege uitgegeven*, voorzover zij niet afzonderlijk zijn afgedrukt, I (1928), 's-Gravenhage, 1929, blz. 73-105.

L. J. Noordhoff, *Beschrijving van het zich in Nederland bevindende en nog onbeschreven gedeelte der papieren afkomstig van Huig de Groot welke in 1864 te 's-Gravenhage zijn geveild*, Groningen-Djakarta, 1953.

bevindt zich in de bibliotheek der universiteiten van Leiden en van Lund; ook van verscheidene andere is de verblijfplaats bekend. Van weer andere echter weet men niet of zij nog bestaan en waar zij zich bevinden. ¹⁾

Wat de papieren aangaat, is er eveneens nauwkeurige kennis hier, onzekerheid daar. Sommige auteurs hebben aangenomen dat ook zij in het bezit der Zweedse koningin zijn gekomen. Waarschijnlijk ten onrechte; immers vaststaat dat zeer talrijke stukken zich meer dan twee eeuwen lang hebben bevonden in het bezit van nakomelingen van de Groot, en nog nooit zijn van hem afkomstige documenten teruggevonden waarvan bekend is dat zij de Koningin van Zweden hebben toebehoord; er zijn nog andere aanwijzingen in dezelfde richting.

Dat wil niet zeggen dat alle papieren altijd bij elkaar zijn gebleven. Sommige zijn, dat staat vast, uitgeleend, andere in buitenlandse handen geraakt. Een deel is in 1737 toevertrouwd aan de bibliotheek der Amsterdamse Remonstrantse kerk, en berust krachtens bruikleen ter bibliotheek van de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam. Ook zijn er van Hugo de Groot afkomstige stukken die zich bij zijn overlijden waarschijnlijk in handen van zijn broeder Willem bevonden; zij hebben een afzonderlijk bestaan gehad. Wat er van bewaard was gebleven, is in 1911 met andere door G. H. L. Baron van Boetzelaer in bruikleen gegeven aan het Algemeen Rijksarchief.

Niettemin is het grootste gedeelte der handschriften generatie na generatie bij Hugo de Groot's nakomelingen gebleven, sinds zijn kleinzoon-naamgenoot Cornets de Groot geheten. Aldus bevond zich dat grootste gedeelte in het midden der vorige eeuw in het bezit van Hugo Cornets de Groot ²⁾, die rijksontvanger was te Cuyk. Ongehuwd gebleven, woonde hij daar lange jaren in het logement „De Gouden Leeuw”, dat bestierd werd door het echtpaar, later de weduwe, Rydouw. Toen deze het logement had opgegeven, heeft de heer Cornets de Groot zijn laatste levensjaren doorgebracht ten huize van haar dochter en schoonzoon, een „tabaksfabrikant” (zo noemt hij zich in een ter bibliotheek van de Carnegie Stichting in het Vredespaleis berustende brief van 31 augustus 1864), Jean Baptiste Regouin geheten. Niet bemiddeld zijnde, en toch aan de Regouins zijn dankbaarheid willende betuigen, heeft Hugo Cornets de Groot, kort voor zijn overlijden op 6 februari 1864, de bij hem

---

¹⁾ Zie Folke Dovring, *Nouvelles Recherches sur la Bibliothèque de Grotius en Suède et en Italie*, *Med. der Kon. Ned. Akad. van Wetensch.*, Afd. Letterkunde, nieuwe reeks, deel 14, no. 10 (Amsterdam, 1951).

²⁾ Een tak van het geslacht Cornets de Groot is geadeld; deze Hugo behoorde daartoe niet.

berustende papieren van zijn grote voorzaat aan zijn hospes geschonken. ¹⁾

Er steekt iets schrijnends in de tegenstelling tussen de reeds tijdens zijn leven wereld-vermaarde voorvader, en zijn nakomeling en naamgenoot, de eenzame, onbemiddelde rijksontvanger in de microcosmos van het stille Cuyk. Hoe dat ook zij, wie zal hem niet sympathiek vinden in zijn drang tot erkentelijkheidsbetoon? en, zij het onbedoeld, hij had verdienste voor de wetenschap: dankt deze niet aan zijn geschenk de kennis van talrijke onbekend gebleven geschriften van Grotius, waaronder het uitzonderlijk belangrijke „De Iure Praedae”?

Wat toch is er gebeurd?

Regouin, die toentertijd enig contant geld behoefde, en met het oog daarop de hem geschonken waardevolle verzameling te gelde wilde maken, heeft zich daartoe allereerst gewend tot de familie Cornets de Groot. Degeen tot wie hij zich richtte, achtte de vraagprijs van f 600.— onbegrijpelijkerwijs te hoog. Vervolgens heeft hij benaderd de heer G. Snelleman, firmant van de Rotterdamse tabaksfirma Snelleman en Pellekaan, aan dewelke hij een schuld had van f 187,17. ²⁾ De heer Snelleman nam de collectie over voor de kapitale som van f 700.— „als volbloed Arminiaan”, zoals hij op 27 augustus 1864 schreef aan Martinus Nijhoff, wie hij opdroeg de verzameling te veilen, te kennen gevend dat het hem „bijzonder aangenaam” zou zijn „indien alles aangewend wordt om daarvoor hoge prijzen te bedingen, al ware het alleen voor de aardigheid.” ³⁾ De netto-opbrengst der op 15 november 1864 gehouden veiling was f. 1247,25; de Leidse Universiteitsbibliotheek verwierf, door bemiddeling van de Nederlandsche Handel Maatschappij in samenwerking met het bekende antiquariaat Frederik Muller, voor f 261.— het nu met geen goud te betalen handschrift van het toen onbekende De Iure Praedae (1605). ⁴⁾

Deze transactie omvatte de meeste, maar niet alle stukken uit het bezit van Grotius welke Regouin had gekregen: er waren bovendien nog zes delen resolutiën der Staten van Holland betreffende de periode 1577-1602 die (eveneens via Snelleman) in 1886 aan het archief der Gemeente Rotterdam zijn gekomen, en een aantal stukken welke, in 1865 voor f. 100 van Regouin gekocht door Jonkheer

¹⁾ Terecht vestigde mej. Smelt, op. cit. p. 73, er de aandacht op dat niet juist is de mededeling in het „Avis”, vooraan in Nijhoff's veilingscatalogus, volgens welke „la collection . . . provient de la famille des Cornets de Groot à Bergen-op-Zoom.”

²⁾ Brief van hem aan G. Snelleman van 31 aug. 1864 (Bibliotheek Carnegie Stichting).

³⁾ Ook deze brief berust in de bibliotheek van de Carnegie Stichting.

⁴⁾ Ned. Spectator van 26 november 1864.

J.P. Cornets de Groot van Kraayenburg, sinds 1926 met andere familiepapieren in bruikleen zijn afgestaan aan de Koninklijke Bibliotheek.

III

Veiling van meervoudige voorwerpen betekent veelal spreiding. Zo ook in het geval van de veiling der door G. Snelleman verworven bescheiden van Grotius bij Martinus Nijhoff op 15 november 1864. Gelukkig echter weten wij niet alleen welke stukken toen geveild zijn, maar ook waar de meeste hunner zich heden ten dage bevinden. Die welke in het Algemeen Rijksarchief worden bewaard, zijn in detail gecatalogiseerd door mej. W. E. Smelt, welke beschrijving is afgedrukt in de reeds genoemde „Inventarissen van Rijks- en andere archieven van Rijkswegen uitgegeven, voor zover zij niet afzonderlijk zijn afgedrukt”, deel I, 1928 ('s-Gravenhage 1929, blz. 73-105). De zich elders in Nederland bevindende, in 1864 medegeveilde papieren zijn, op overeenkomstige wijze, beschreven door mr L. J. Noordhoff in zijn in de aanhef van het vorige hoofdstuk vermelde uitgave.

Van de geveilde stukken zijn echter enige zoekgeraakt. Mr Noordhoff noemt (p. 16) het 150 bladzijden omvattende, op de veiling onder no. 71 (vol. VIII) verkochte handschrift getiteld „Liber de Imperio summarum potestatum circa Sacra” van 1617, een geschreven exemplaar van Hooft's Nederlandsche Historien (1577-1579), onder no. 85 als vol. XXI geveild, en „een betrekkelijk klein aantal stukken” uit andere gedeelten van de veiling; men zie voor die stukken de door Jhr van Eysinga en mr Noordhoff bezorgde, hierboven reeds genoemde her-uitgave van de veilingscatalogus, *passim*.

Tot deze groep behoren mede de in aanhef dezes vermelde eerste tien nummers, die in de veilingscatalogus aldus waren aangeduid (spelfouten gecorrigeerd):

1. Lettre originale signée du Roi d'Espagne au Capitaine du fort de Negapatnam, 24 Nov. 1606. Avec traduction franç. et holland.
2. Lettre orig. sig. du même à Don Mart. de Castro, Viceroy des Indes, 28 Nov. 1606. Avec trad. franç. et holland.
3. Lettre orig. sig. du même à Vasco Fern. Pimentel, Capitaine de Cochin, 19 Déc. 1606. 2 pag. Avec trad. holl.
4. Lettre orig. du même (sig. o Bispo D. Pedro) à Bras Correa, Vedor de sua fazenda ¹⁾ no estado da India, 22 Déc. 1606. 2 pag. Avec trad. holl.

¹⁾ Opziener van zijn economische hulpbronnen.

5. Lettre orig. du même (sig. o Bispo D. Pedro), à Don Mart. de Castro, Viceroi des Indes, 18 Janv. 1607. 12 pag. Contenant des instructions importantes contre les „rebelles d'Hollande". Avec un extrait en franç.
6. Lettre orig. sig. du même, au même, 27 Janv. 1607. Avec trad. holl.
7. Lettre orig. sig. du même à André Furtado de Mendonça, 27 Janv. 1607. Avec trad. holl.
8. Lettre orig. sig. du même à Don Mart. de Castro, 27 Janv. 1607. 2 pag. Avec trad. holl.
9. Lettre du même à Jeron. de Azevedo, Capitaine de Ceylan, 27 Janv. 1607. 2 pag. Traduction holl.
10. Lettre du même à Mart. Afonso de Castro, 13 Févr. 1607. 2 pag. Traduction holl.

Van al deze tien brieven van Koning Filips van Spanje en Portugal (III in Spanje, II in Portugal) was de tegenwoordige verblijfplaats dusver onbekend; onbekend was ook hun inhoud, met uitzondering van die der nummers 2 en 6, waarvan (het moge nog eenmaal in herinnering worden gebracht) Hugo de Groot een latijnse vertaling heeft laten afdrukken aan het eind van zijn „Mare Liberum": „mitto", schreef hij op 18 februari 1609 aan Daniel Heinsius, toen nog zijn vriend, hoogleraar in het Grieks en bibliothecaris te Leiden, die de zorg voor het afdrukken bij Elzevier van dat zo beroemd geworden betoog voor de vrijheid ter zee op zich had genomen, „mitto et binas Regis Hispaniae literas, quas in fine operis locandas iudico".¹⁾

In aanhef dezes is al vermeld dat een groot deel van die bescheiden zich thans bevindt bij Jhr mr E. V. E. Teixeira te Guatemala City. Dat is als volgt in zijn werk gegaan:

Bekend is -- men behoeft, om er zich van te vergewissen, slechts het geannoteerd exemplaar van de catalogus in te zien dat zich in de Bibliotheek van de Carnegie Stichting in het Vredespaleis bevindt, of er de Nederlandsche Spectator van 26 november 1864 maar op na te slaan -- dat het gehele, 42 nummers (beter: kavels) omvattende eerste gedeelte van de veiling van 15 november van dat jaar in zijn geheel voor . . . f 500.— is aangekocht door het bekende antiquariaat Frederik Muller. Minder bekend is dat dit geschiedde (het blijkt uit een op het Vredespaleis berustende brief van de Nederlandsche Handel Maatschappij dd. 12 februari 1953 aan Dr Jacob ter Meulen) in opdracht van deze grote onderneming; in dezelfde brief staat evenwel dat „deze bundel papieren" reeds op 25 november 1864 „weder aan Frederik Muller ter hand gesteld"

¹⁾ Molhuysen, Briefwisseling van Hugo Grotius, I, 1928, no. 159, blz. 140. Portugese text dezer brieven bij Bulhão Pato, op. cit., blz. 47-48 en 134-135.

is, en wel „ten behoeve van het Rijksarchief en de Leidsche Hoogeschool”. Zulks „tot den kostenden prijs”.¹⁾

Maar noch het (Algemeen) Rijksarchief, noch „de Leidsche Hoogeschool” verkreeg, of behield de reeds genoemde eerste tien nummers. Van hen zijn de nos. 1, 3 en 4 op 22 november 1882 verkocht op een door hetzelfde huis Frederik Muller gehouden veiling (cf. de heruitgave van Nijhoff's catalogus (1952) onder de even genoemde nummers), en sedert verdwenen. Dezelfde heruitgave vermeldt voorts dat niet bekend is waar de nos. 7 en 9 gebleven zijn. Wat tenslotte de nos. 2, 5, 6, 8 en 10 betreft, vermeldt de heruitgave (behalve dat onbekend is waar zij zich bevinden), dat zij „d'après des notes marginales dans un des exemplaires du catalogue de la vente de 1864 qui se trouve à la Bibliothèque de l'Université de Leyde” zouden zijn „acquis par (D. Henriques) de Castro.”

Dit is mij gebleken juist te zijn. Hetzij rechtstreeks (als Frederik Muller deze tien nummers op de veiling mocht hebben laten varen, hoewel vaststaat dat zij behoorden tot het door die firma aangekochte eerste gedeelte der Grotius-papieren, zie boven), hetzij indirect via Frederik Muller²⁾, heeft inderdaad D. Henriques de Castro die vijf nummers verworven.

Wie was die D. Henriques de Castro, en wat bewoog hem tot zijn aankoop?

Zijn identiteit staat vast: hij was de Heer David Henriques de Castro, een vermogend Amsterdammer. Deze (22 jan. 1826 - 10 oct. 1898)³⁾ bezat een kostbare verzameling kunstvoorwerpen, handschriften en zeldzame boeken. De oorzaak van zijn belangstelling voor de brieven van Koning Filips aan de onder-koning D. Martim Afonso de Castro (die aan anderen kocht hij niet) is onzeker; mogelijk speelde gelijknamigheid een rol. Dat de Heer Henriques de Castro in de onderkoning geïnteresseerd was, blijkt uit een mededeling van zijn achternicht Mej. C. Henriques de Castro, die zo vriendelijk was, mij op 23 april 1959 te schrijven: „Ik herinner mij goed, dat mijn Oom” (in feite: Oud-oom) „David mij in mijn jeugd een foto van het portret van de onderkoning heeft getoond.”

Hoe dat ook zij, na David Henriques de Castro's overlijden zijn de bewuste brieven gekomen in het bezit van een zijner zoons, die te Pau (Basses-Pyrénées) woonde, en ongehuwd is overleden. Van

¹⁾ Proces-Verbaal van de Vergadering van de Directie der Nederlandsche Handel Maatschappij dd. 14 november 1864 (afschrift in de Bibliotheek van de Carnegie Stichting).

²⁾ Blijkens welwillende mededeling van deze firma aan schrijver dezes is dit niet meer vast te stellen.

³⁾ Schrijver dezes dankt deze biografische bijzonderheden aan de Secretaris der Portugees-Israëlietische Gemeente te Amsterdam.

hem nu kocht wijlen Jhr mr D. F. Teixeira de Mattos (1866-1948) een geschrift met miniaturen van Karel V, Koning João III van Portugal en anderen, dat zich gedurende lange tijd had bevonden in het bezit van de familie Teixeira de Mattos, tot welke de moeder van D. Henriques de Castro behoorde. Het was bij dat geschrift dat zich vijf van de zes brieven uit het bezit van Hugo de Groot bevonden waarop dit relaas betrekking heeft. De in deze alinea vermelde bijzonderheden dank ik, als in aanhef dezes reeds aangegeven, aan Jhr mr E. V. E. Teixeira de Mattos, zoon van bovenvermelde Jhr mr D. F. Teixeira de Mattos en tegenwoordige eigenaar der bewuste brieven, die zich daardoor thans, als gezegd, te Guatemala City bevinden. Aan hem zij hier tevens dank gebracht voor het laten fotocopieëren der in zijn bezit zijnde stukken, alsmede voor zijn vriendelijkheid, openbaarmaking toe te staan.

De vijf in 1864 bij Martinus Nijhoff geveilde brieven van Koning Filips aan zijn onderkoning in Portugees Indië zijn dus terecht, en wel: de originele exemplaren van nos. 2, 6 en 8 van de veilingcatalogus, in de oorspronkelijke Portugese text (met vertalingen of résumés); van no. 5 slechts een Frans uittreksel, en van no. 10 allen een Nederlandse vertaling. De oorspronkelijke text van no. 5 is na de veiling zoekgeraakt; of Hugo de Groot van no. 10 de oorspronkelijke Portugese text heeft bezeten, is mij niet mogen blijken; waarschijnlijk lijkt het wel. In elk geval is, behalve de nos. 2, 6 en 8, ook de text van no. 5 in de uitgave van Bulhão Pato afgedrukt (blz. 100-111).

Wat daarentegen nog steeds ontbreekt, en ook niet in de uitgave van Bulhão Pato is te achterhalen, is dus:

de oorspronkelijke Portugese text van no. 10; de nos. 1, 3, 4, 7 en 9 van Nijhoff's veilings-catalogus.

Met vriendelijke hulp van Dr. Alberto Iria, directeur van het Arquivo Histórico Ultramarino te Lissabon, is, helaas met negatief resultaat, een onderzoek ingesteld naar deze ontbrekende texten in een aantal daarvoor in aanmerking komende Portugese en Spaanse archieven, te weten te Lissabon het Arquivo Histórico Ultramarino en het zich in het Paleis Ajuda bevindend archief, welks directrice (D. Mariana Amelia Machado Santos) aanspraak heeft op mijn waardering voor haar bijstand; voorts het Algemeen Archief te Simancas, het Nationaal Historisch Archief en de Nationale Bibliotheek (afdeling handschriften), beide te Madrid, alsmede het Algemeen Archief „de las Indias” te Sevilla. Ook de minuten van de nos. 2, 5, 6, 8 en 10, of afschriften daarvan, zijn in die archieven niet aangetroffen. Toch behoeft aan de authenticiteit dier brieven niet te worden getwijfeld. Wat Lissabon betreft, zij er op ge-

wezen dat door de befaamde aardbeving van 1755 zeer veel materiaal verloren is gegaan.

Tegenover dat ontbrekende staat echter één aanwinst.

In het Algemeen Rijksarchief bevindt zich een document ¹⁾, in de inventaris der daar aanwezige Grotiana van mej. Smelt (zie noot 1 op blz. 6 dezes) vermeld onder fol. 331-332 als „Lijst van den inhoud van 11 brieven, daterend 1606 november 24 - 1607 februari 13, geschreven door den Koning van Spanje aan don Martin Alfonso de Castro, don Andrea Furtado Mendoça e.a., waaruit van de vijandelijke bedoelingen der Spanjaarden tegen de Nederlanders, o.m. in Voor-Indië en Malakka blijkt.”

Dat van Hugo de Groot afkomstig (zij het niet door hemzelf geschreven) lijstje van de „Brieven van den Coninck van Spagnien” die zich in de Groot’s bezit bevonden, geeft tevens een korte omschrijving van hun inhoud. Gelijk uit mej. Smelt’s omschrijving blijkt, bevat die lijst niet tien nummers zoals Nijhoff’s veilingscatalogus, maar elf: de tien in 1864 bij Martinus Nijhoff geveilde (zij staan er in een andere volgorde dan die van de veilingscatalogus), plus een brief van Koning Filips van 23 december 1606. De Groot’s lijstje omschrijft de inhoud als die van een brief van Koning Filips „aen den coninck van Cananor ²⁾), daerin hij bedanckt wordt van de rebellen in sijn landt niet geadmitteert te hebben ende daerin voort te willen continueren enz.” Dat er een elfde brief in de Groot’s verzameling was geweest, was dus bekend; niet bekend was echter — ook van dit stuk — de text, en de brief maakte geen deel uit van de veiling van 1864, zijnde blijkbaar eerder verloren gegaan. Ook is hij niet in de uitgave van Bulhão Pato opgenomen.

De text van die elfde brief nu heb ik aangetroffen in de voortreffelijke filmotheek van het Arquivo Histórico Ultramarino te Lissabon. ³⁾ De inhoud werd in de Groot’s lijstje genoegzaam gekenschetst. Aangezien echter met „de rebellen” onze landgenoten bedoeld waren, en tevens volledigheidshalve, wordt ook deze brief hierachter afgedrukt, onder aantekening dat Cananor een rijkje was op de kust van Malabar. ⁴⁾ Zo komt het, dat boven deze uiteenzetting staat: „Over zes brieven uit het bezit van Hugo de Groot.”

¹⁾ Bijlage 1.

²⁾ De anders zo nauwkeurige mej. Smelt maakt daar ten onrechte „Canarië” van.

³⁾ Hij wordt vermeld op blz. 498 van Boletim no. 3 van genoemde filmotheek (Lissabon, 1955).

⁴⁾ „Cananoor, leyt bij noorden de linie omtrent $11\frac{1}{2}$ graden; tsyn seer cloecke mannen wel in haer geweer, op haer manier met sweerden ende schilden, met spietse ende seer lelicke vrouwen” (uit het dagboek van Hendrik Jansz. Craen, 1603, bij de Jonge, Opkomst van het Nederlands Gezag in Oost Indië, deel III, blz. 165).

IV

Een poging moge thans worden gedaan om het antwoord te vinden op de vraag wanneer en hoe al deze brieven in het bezit zijn gekomen van Hugo de Groot, voor wie zij toch waarlijk niet bestemd waren.

Uitgangspunt zij, dat hij boven de aan het slot van *Mare Liberum* afgedrukte latijnse vertaling van twee der brieven het volgende liet afdrukken:

„Cum sub hoc tempus¹⁾ plurimae Regis Hispaniarum literae
 „in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum
 „institutum manifeste detegitur, operaepraetium visum est
 „ex iis, quae pleraeque eodem erant argumento, binas in
 „Latinum sermonem translatas exhibere.”

Daaruit volgt dus niet alleen waarom de Groot de beide brieven achter *Mare Liberum* liet afdrukken, en dat hij alle brieven gebruikt had bij zijn werk (immers hij koos er bewust twee van om te worden afgedrukt), maar ook dat hij in het bezit van deze brieven was gekomen kort voor of in de periode waarin hij de uitgave van dat kostbaar boekje (behoudens begin en eind het vier jaar eerder geschreven 12e hoofdstuk van *De Iure Praedae*) voorbereidde: tussen 4 november 1608, op welke dag de Zeeuwse Kamer van de Oostindische Compagnie hem tot die publicatie opwekte (Molhuysen, *Briefwisseling I*, no. 146, blz. 128), en 18 februari 1609, de dag waarop hij twee der brieven naar Leiden zond (vide supra) om te worden afgedrukt.

Dat moeten geweest zijn de vijf brieven thans min of meer volledig in het bezit van Jhr mr E. V. E. Teixeira de Mattos, *plus* de vijf andere die hierboven zijn opgenoemd als mede vermeld in Nijhoff's catalogus van 1864 (en die nog steeds niet terecht zijn), *plus* de elfde aan het Koninkje van Cananor. Andere aan de Groot gekomen brieven van enige Spaanse of Portugese koning worden althans nergens vermeld. Melding werd reeds gemaakt van het feit dat de beide achter *Mare Liberum* afgedrukte brieven die zijn, welke onder de nos. 2 en 6 staan afgedrukt in Nijhoff's catalogus.

Het bleek mogelijk niet alleen het tijdstip waarop-, maar ook de omstandigheden waarin de brieven Hugo de Groot hebben bereikt, nauwkeuriger te bepalen.

Reeds vóór in 1602 de Verenigde Oostindische Compagnie werd opgericht, dus reeds in de weinige jaren harer voorgangers, begonnen de Portugezen zich ongerust te maken over onze landge-

¹⁾ *Mare Liberum* verscheen in het voorjaar van 1609.

noten, hun daden en bedoelingen¹⁾. Er moet uit Portugees Indië niet later dan in 1600 geweest zijn op het van hun kant dreigend gevaar, want reeds op 14 maart 1601 zendt de Koning instructies aan de onder-koning Ayres de Saldanha te Goa om een expeditie tegen de Nederlanders voor te bereiden.^{2) 3)}

De meeste instructies die de Koning naar India zond, kwamen uit zijn residenties in Spanje (vooral Madrid en Valladolid); andere uit Lissabon, wanneer hij daar vertoefde. Die instructies waren zeer talrijk, en betroffen aangelegenheden van de meest uiteenlopende aard en van zeer verschillend gewicht. Als men bedenkt dat diezelfde Koning, behalve Spanje en Portugal, ook onmetelijke gewesten in Centraal- en Zuid-Amerika te besturen had, en tevens op allerlei fronten oorlog voerde, krijgt men enigszins een dunk van de beslommeringen aan zijn hoge waardigheid verbonden. Daar moet, dat is de conclusie wanneer men de instructies leest, een groot en betrekkelijk efficient ambtelijk apparaat hebben bestaan, en een ruime bestuurservaring.

Tien maanden na de instructie van 1601, in januari 1602, beveelt de Koning zijn plaatsvervanger in Goa „troepen te zenden tot bijstand van de forten op Ambon en de Molukken welke zijn aangevallen door de Nederlanders.”⁴⁾ Reeds op 12 februari van dat jaar wijst de Koning geldmiddelen aan voor een expeditie naar Malakka en „Sunda”, eveneens tegen onze landgenoten⁵⁾, nadat hij drie dagen tevoren de onder-koning had aanbevolen hen te beletten „de zuidelijke streken” („as partes do sul”) te bereiken. En in die trant gaat het, met kortere of langere tussenpozen, enige jaren

¹⁾ Het vroegste mij bekende blijk van deze ongerustheid is een instructie van de Koning van Spanje-Portugal aan zekere Cosmo de Lafeta, van 17 maart 1598, vermeld bij Bussemaker, op.cit., blz. 4.

²⁾ Deze en de hier volgende mededelingen berusten op materiaal, in hoofdzaak ontleend aan Portugese en Spaanse bronnen uit het Arquivo Histórico do Estado da India (oudtijds Cartório Geral de Goa), waarvan een deel gemakkelijk toegankelijk is gemaakt door Bulhão Pato's uitgave (zie blz. 4 van deze studie), een ander gedeelte door de reeds genoemde uitstekende Filmotheek van het Arquivo Histórico Ultramarino te Lissabon. De hier vermelde koninklijke rescripten („cartas régias”), de meeste gericht tot de onder-koning van Indië, sommige tot anderen, zijn te vinden deels in evengenoemde publicatie van Bulhão Pato, deels in de „Boletins” der Filmotheek; zij zijn ontleend aan de zgn. „Livros das Monções” (letterlijk: „Moessonboeken”), zo genoemd omdat de schepen welke die brieven vervoerden, gebruik maakten van de in de tropen doorstaande oostelijke en westelijke seizoen-winden om zo snel mogelijk over te komen. Enige bijzonderheden geeft Bussemaker, op.cit., blz. 6. De verwijzingen zijn naar de bladzijden van het 3e nummer van het „Boletim” van genoemde filmotheek (Lissabon, 1955).

³⁾ Boletim, blz. 527, no. 8.

⁴⁾ Boletim, blz. 532-533, no. 18.

⁵⁾ Boletim, blz. 535, no. 28.

door: 1603, 1604, vooral 1605, 1606, 1607. ¹⁾ Herinner U, dat 's Konings brieven die in het bezit van Hugo de Groot zijn gekomen, uit 1606 en begin 1607 dateerden. Op 18 januari van laatstgenoemd jaar sloeg de Koning de spijker op de kop door aan de onder-koning te schrijven: „Ik heb begrepen dat de Hollandse muiters van plan zijn zich meester te maken van de handel in de specerijen uit het zuiden.” ²⁾

De door de Koning bevolen actie tegen de Nederlanders leverde, naar een ieder weet, niet het gehoopte resultaat. Zij culmineerde in 1606 in een geslaagde poging van de vice-koning D. Martim Afonso de Castro tot ontzet van de door de Hollandse „rebeldes” onder de admiraal Cornelis Matelief de Jonge belegerde stad Malakka ³⁾, waar de Castro kort daarna, op 3 juni 1607, zoals hierboven reeds werd vermeld, door natuurlijke oorzaken is overleden.

Hij werd bijgestaan door D. André Furtado de Mendonça, „Herói de fama e glória”, ⁴⁾ die in de tijd van het beleg van Malakka het bevel voerde over de Portugese zeestrijdkrachten, en in die hoedanigheid dus de rechtstreekse tegenstander was van Corn. Matelief, een zeeheld met niet minder „fama e glória” dan de Portugese bevelhebber.

Nu stond in de catalogus van de veiling bij Martinus Nijhoff van 15 november 1864, dat „les lettres no. 1-10 furent probablement interceptées par Corn. Matelief de Jonge pendant son voyage aux Indes, et apportées par lui en Hollande.”

Bij onderzoek is mij gebleken dat „apportées par lui en Hollande” hoogstwaarschijnlijk juist is, maar „interceptées par Corn. Matelief de Jonge” niet.

De aangehaalde opmerking is waarschijnlijk afkomstig van P. A. Tiele, ⁵⁾ de bekwame bibliograaf die, naar mag worden aangenomen, via zijn broeder C. P. Tiele, Remonstrants predikant te Rotterdam (later de bekende Leidse godsdienst-historicus), door de Rotterdammer Snelleman was uitgenodigd zijn licht over de

¹⁾ Boletim, passim (1602: 5 instructies; 3 in 1603, 3 in 1604, 9 in 1605, 5 in 1606; talrijke uit 1607 bij Bulhão Pato). Hierbij moet in aanmerking worden genomen dat, evenals Bulhão Pato's uitgave, het Boletim geenszins volledig is: zo vermeldt het b.v. geen van 's Konings brieven aan de vice-koning D. Martim Afonso de Castro die in het bezit van Hugo de Groot zijn gekomen.

²⁾ Bulhão Pato, op. cit., blz. 98.

³⁾ Een verslag dienaangaande van de Aartsbisschop van Goa aan de Koning dd. 15 januari 1607 bevindt zich in het archief van Simancas (Bussemaker, op.cit., blz. 129).

⁴⁾ Crónica dos Vice-Reis e Governadores da India, I, 319.

⁵⁾ Auteur, o.a., van „Mémoire Bibliographique sur les Journaux des Navigateurs Néerlandais” (Amsterdam, 1867). Op blz. 208-212 noemt hij 4 beschrijvingen van Matelief's reis, en verbindt daaraan enig commentaar.

door deze verworven collectie Grotiana te doen schijnen. P.A. Tiele was met Martinus Nijhoff goed bekend, en heeft geholpen bij de samenstelling van de veilingcatalogus.¹⁾ Dat hij het woord „probablement” invoegde, toont dat hij niet geheel zeker van zijn zaak was. En inderdaad had hij het mis wat de interceptie der brieven betreft. Want dat Matelief die niet in zijn credit kon hebben, blijkt uit het volgende:

De naar India vertrekkende vloten, Nederlandse zo goed als Portugese, plachten in het voorjaar uit te zeilen ten einde dank zij dan heersende winden de snelst mogelijke reis te maken en de kusten te kunnen bezeilen waar zij wilden komen. Van elke brief van Koning Filips bestemd voor Portugees Indië plachten zekerheids-halve verscheidene afschriften te worden verzonden, elk met een ander schip; dit werd aangeduid door de aantekening op het afschrift „la, 2a, 3a etc. *via*” (zo bijv. onder no. 6 van Nijhoff's catalogus „2a *via*”, en onder nos. 2 en 8 „5a *via*”).

Nu is de periode waarin de hier bedoelde brieven zijn geschreven, gelegen tussen 24 november 1606 en 13 februari 1607. Het is dus hoogst waarschijnlijk, dat de brieven alle tezamen (wat hun bijeen-voorkomen begrijpelijk maakt, al behoefde het „*via*”-nummer niet noodzakelijk voor alle hetzelfde te zijn) verzonden zijn met een in de lente van 1607 vertrokken Portugees schip

Cornelis Matelief, een waarlijk groot admiraal met — zoals zijn brieven aantonen — veel politieke zin, is uit Nederland vertrokken op 12 mei 1605, anderhalf jaar dus vóór de eerste der brieven is geschreven. Toen deze werd geschreven (november 1606) opereerde Matelief al sinds 1 mei op de kust van Malakka, waar hij tot 6 januari 1607 bleef. Toen kon de eerste brief nauwelijks — en konden latere brieven bepaald niet in die streken zijn aangekomen. Van Malakka is Matelief eerst naar de Molukken gevaren, vervolgens naar China, en vandaar naar Bantam, waar hij op 27 november 1607 aankwam, om op 28 januari 1608 naar Nederland te vertrekken. Dat hij in de Molukken, op zijn tocht naar China, of op de terugreis een Portugees schip zou hebben genomen dat de brieven aan boord kon hebben, blijkt niet, en is onwaarschijnlijk

Maar hoe hebben de Nederlanders de brieven dan wèl in handen gekregen, en hoe zijn zij tenslotte in het bezit van Hugo de Groot gekomen?

Mij dunkt dat het volgend antwoord op die vraag verantwoord is:

Matelief kwam als gezegd op 27 november 1607 aan ter rede van Bantam na een reis naar de Molukken en China. Hij heeft op die

---

¹⁾ Dit blijkt uit in de bibliotheek der Carnegie-Stichting aanwezige correspondentie ter zake.

ankerplaats twee maanden gelegen.¹⁾ Tegen het eind dier periode verscheen daar eveneens een op 20 april 1606 uit Nederland vertrokken smaldeel onder bevel van de admiraal Paulus van Caerden (in 1599 vice-admiraal op de vloot van Pieter Both), die geopereerd had bij Mozambique, op de kusten van India, en in de wateren van Malakka, en nog in de Oost zou blijven, terwijl Matelief zich gereed maakte voor de terugkeer naar Nederland. Terwijl de beide admirals met hun vloten op die rede verbleven (welk een tafereel voor een van de Velde!), heeft van Caerden een op 9 januari 1608 gedateerd rapport gericht tot de Heren XVII, hetwelk hij, met nog een tweede rapport (dat hier niet ter zake doet), aan Matelief heeft meegegeven naar Nederland, en dat bewaard is gebleven.²⁾ Hij vermeldt in dat rapport, op 10 oktober 1607 in de nabijheid van Goa te hebben overweldigd³⁾ een Portugese „kraak” genaamd „Nossa Senhora do Loretto”, „comende van Lixboa”.⁴⁾ Uit dat schip heeft hij met zijn mannen „alles gelost, dat wy daeruyt conden crygen”.⁵⁾ Van die genomen lading geeft van Caerden een overzicht in zijn bovengenoemd rapport aan de Heren XVII. Hoewel daarin niet uitdrukkelijk gewag wordt gemaakt van inbeslagneming van brieven van de Koning van Spanje-Portugal, moet van Caerden hen wel bij die gelegenheid hebben genomen, want nergens blijkt dat hij tevoren of tussen 10 oktober 1607 en zijn aankomst ter rede van Bantam nog een uit Europa gekomen Portugees schip zou hebben genomen. In elk geval: hij vermeldde in datzelfde rapport:

„Ick hebbe aen den Heer Admirael Matelieff geleverd alle de „brieven die den Coninck van Spanien aen den vicerey ende „staet van Indien geschreven heeft, behoudende bij mij de „copien daarvan, die ick hebbe doen maken”.⁶⁾

Voor het opzoeken van deze passage ben ik veel dank verschuldigd aan mevr. M. A. P. Meilink-Roelofs (Algemeen Rijksarchief)

¹⁾ De Jonge, De Opkomst van het Nederlands Gezag in Oost Indië, deel III, blz. 62.

²⁾ Algemeen Rijksarchief, V.O.C.-archief, no. 960/13. Zie ook de Jonge, op. cit., blz. 259. Het rapport is nooit in extenso gepubliceerd. Noch het originele journaal van Matelief, noch dat van v. Caerden is bewaard gebleven; wel zijn in de 17e eeuw en later gedeelten daaruit en beschrijvingen van de reizen dezer admirals gepubliceerd, maar die vermelden niets omtrent de brieven van de Koning van Spanje, evenmin als een verkorte, met de hand geschreven bewerking van Matelief's journaal die zich in bruikleen bevindt in het Maritiem Museum „Prins Hendrik” te Rotterdam (verzameling W. A. Engelbrecht).

³⁾ Een afbeelding van dit treffen bij J. C. Mollema, Geschiedenis van Nederland ter Zee, deel IV, blz. 352 (Amsterdam 1942).

⁴⁾ Aanhaling uit een relaas van v. Caerden's reis bij de Jonge, op. cit., blz. 256.

⁵⁾ *ibid.*

⁶⁾ Die copieën zullen wel in de handen der Spanjaarden zijn geraakt, toen deze van Caerden in september 1608 bij Ternate aanvielen, hem tot overgave dwongen en gevangen meevoerden.

en mej. J.B. van Overeem, Directrice van het Maritiem Museum „Prins Hendrik” te Rotterdam.

Veilig mag dus worden aangenomen, dat Matelief behalve van Caerden's beide rapporten ook de brieven meegenomen heeft naar Nederland. Op 28 januari 1608 aanvaardde hij de thuisreis; op 1 september d.a.v. kwam hij in Nederland aan. Hoe de brieven van Koning Filips die hij bij zich had, toen in handen van Hugo de Groot zijn gekomen, heeft schrijver dezes niet kunnen vaststellen. Er zijn minstens drie mogelijkheden: rechtstreeks — dit schijnt weinig waarschijnlijk, aangezien de rapporten van v. Caerden bestemd waren voor de Heren XVII, aan wie ook Matelief wel verslag zal hebben moeten uitbrengen ¹⁾); via Oldenbarnevelt, die aanwezig was toen Matelief op 12 september 1608 door de Staten van Holland werd ontvangen; en dan — m.i. het waarschijnlijkst: via de Heren XVII. Dit laatste aan te nemen ligt temeer voor de hand, omdat de V.O.C. haar pleitbezorger Grotius meer dan eens van materiaal heeft voorzien. ²⁾)

V

Na aldus de lange weg te hebben gereconstrueerd die van Lissabon via Goa, Bantam, Den Haag, misschien Loevestein en waarschijnlijk Parijs (waar de Groot immers gedurende vele jaren Zweeds Gezant was) tenslotte naar Cuyk, Rotterdam, Amsterdam en Guatemala leidde, een paar opmerkingen over vorm en inhoud der brieven.

Wat de *vorm* der brieven betreft, deze is in de traditionele stijl gehouden waarin in vroegere eeuwen de Portugese koningen zich in het ambtelijk verkeer richtten tot hun hoge ambtenaren. „XXX, vriend, ik de koning laat U zeer groeten,” is de geijkte aanhef. De Spaanse koning placht aan zijn Portugese vertegenwoordigers over-

¹⁾ In later jaren (1613, 1615 en 1616) heeft Matelief tenminste driemaal rechtstreeks aan de Groot geschreven, zie Molhuysen, Briefwisseling I, blz. 285–287, en Rotterdamse Historiebladen, IIIe afdeling, deel I, blz. 342 en 345. Interessant is in dit verband ook, dat de Groot Matelief's journaal in handen heeft gehad: hij heeft daaruit eigenhandig vrijwel onleesbare aantekeningen gemaakt (die echter niets vermelden omtrent de hier besproken brieven), en die met groot geduld, diepe kennis en veel toewijding op mijn verzoek zijn ontraadseld door dr. B. L. Meulenbroek te Voorburg. Zij bevinden zich in het Algemeen Rijksarchief, Verzameling Koloniale Aanwinsten Oost-Indië, no. 53, fol. 382–386.

²⁾ Molhuysen I, blz. 44 en 128. Zie ook een in meer dan een opzicht belangwekkende, dusver onuitgegeven brief (hierachter afgedrukt) aan Hugo de Groot van Adriaan Hendricksz. ten Haeff, bewindhebber van de Kamer Zeeland der V.O.C., dd. 11 november 1607, welke brief berust in het Algemeen Rijksarchief, t.a.p., onder no. 53, fol. 381. De transcriptie van die brief dank ik aan dr. Meulenbroek. — Edoch: „on ne possède plus la correspondance intégrale entre Grotius, d'une part, et la Vereenigde Oostindische Compagnie . . . d'autre part” (Jhr mr W. J. M. van Eysinga, in Grotiana IX, 1942).

zee, uit overwegingen van tact, in het Portugees te schrijven. De brieven zijn getekend door de Koning, naar Portugees gebruik, met het enkele woord „Rey”¹⁾, dus niet met de Portugeese vertaling van het in Spanje gebruikelijke „Yo el Rey”, zoals de Franse vertalingen van no. 2 en 6 ten onrechte vermelden. In zover zijn de brieven nieuwerwets, dat de klerk die hen afschreef, in tegenstelling tot ouder Portugees gebruik, niet wordt genoemd: in vroeger eeuwen moest de copiïst ten blijke van zijn aansprakelijkheid veelal onder elk stuk schrijven: „XXX o fez” (XXX heeft dit vervaardigd).

De betekenis van het opschrift „1a”, „2a” enz. „via” is hierboven reeds uiteengezet.

De brieven, althans die waarvan de volledige text bewaard en thans bekend is, zijn gecontrasigneerd, no. 2 door João de Mendonça Furtado en D. Francisco d’Almeida; nos. 6 en 8 door Henrique de Sousa, en no. 10 door „de bisschop D. Pedro” en de Graaf van Aveiras. Deze was de eerste houder van die titel; hij heette João da Silva Tello e Menezes, en is tweemaal zelf onder-koning van Indië geweest. — Wie „de Bisschop D. Pedro” is, is onzeker. — Henrique de Sousa werd wegens zijn dienstvaardigheid jegens de Spaanse overheerser van zijn land door deze in 1611 tot Graaf van Miranda verheven. — D. Francisco d’Almeida was waarschijnlijk een zoon van D. Lopo d’Almeida, commandeur (hoofd van een district van een der Portugeese ridderlijke orden) van Loures (een plaatsje ten N.W. van Lissabon). — João de Mendonça Furtado was een aanzienlijk Portugees, zwager van D. Martim Afonso de Castro (beide gehuwd met vrouwen wier moeder behoorde tot het in 1759 door Pombal uitgemoorde oude geslacht der Tavora’s), een man met een grote staat van dienst, die o.m. opperbevelhebber in Angola is geweest en voorzitter van de Raad van Indië.

Ik ben ook voor een groot deel dezer personalia dank verschuldigd aan Jhr mr E. V. E. Teixeira de Mattos.

Wat de *inhoud* der brieven aangaat, valt allereerst de enigszins rammelende stijl op, in die dagen evenals tevoren kenmerkend voor Portugeese kanselarij-stukken, om het even of het wetten gold dan wel officiële correspondentie. In lange zinnen worden de gedachten aan elkaar geregen; wij zijn nog ver verwijderd van de bondige duidelijkheid van later eeuwen. Al is de bedoeling duidelijk genoeg, men krijgt de indruk dat de Portugeese koningen en hun raadslieden oudtijds niet in de eerste plaats goede stylisten waren.

Belangrijker schijnt dit: het ware onjuist, deze brieven op zich-

¹⁾ Merkwaardig is dat de Portugeese koningen in vroeger en later tijd, en ook in deze brieven, steeds zijn aangeduid met het Spaanse lidwoord „El” (Rey), in plaats van met het Portugeese „O” (Rey, of Rei).

zelf te beschouwen, hen losmakend van het gedachtensysteem waarvan zij evenzovele uitingen waren.

Welke waren die uitingen, en wat was het gedachtensysteem? Daarop moge hier wat dieper worden ingegaan.

Begonnen zij met de brief die in de catalogus van Martinus Nijhoff's veiling van 15 november 1864 het nummer 2 draagt: origineel van een brief van de koning van Portugal (tevens Koning van Spanje) aan D. Martim Afonso de Castro, onder-koning van Portugees Indië, welke brief in het Portugees was gesteld en gedagtekend Lissabon, 28 november 1606.

Teneinde de plaats van D. Martim Afonso de Castro in de Portugese samenleving wat nader aan te geven, zij vermeld dat hij een jongere zoon was uit een geslacht dat voortijds Noronha heette (D. Pedro de Noronha, gehuwd met D. Joana de Castro, liet zijn zoon Pedro († 1529) de familienaam van diens moeder aannemen), en afstamde van Koning Pedro van Portugal (1320-1369) en van Koning Hendrik IV van Castilië (1332-1379). De „ongeluckyge dries” van Matelief was dus een zeer aanzienlijk man.

Aan hem dan zendt koning Filips de text (ontbreekt) van een nieuwe wet, waarbij aan vreemdelingen in de Portugese overzeese gewesten handel en woonplaats wordt verboden. Hij gelast hem, die wet ten spoedigste overal openbaar te maken, en aan de naleving streng de hand te doen houden door de uitvoerende macht, bij wijze van politie maatregel: geen beroep op enig rechter zal zijn toegelaten. Deze wet is in het bijzonder gericht tegen Italianen, Fransen, Duitsers en „Vlamingen” (Nederlanders), alle met name genoemd, en die voor het merendeel via Perzië en Turkije naar Indië heetten te zijn gekomen; in het bijzonder moet de onder-koning waken tegen het ontstaan van nadeel tengevolge van heulen van zulke vreemdelingen met de inheemsden. Vermakelijk is, dat iemand uit die tijd de wijdloppige inhoud van de brief meesterlijk en maximaal heeft samengevat in een Portugees bijschrift van twee woorden, luidende „*estrangeiros fora*” — de vreemdelingen er uit.

Dit is de inhoud van de belangrijkste brief. De andere (nos. 5, 6, 8 en 10) houden aanmaningen in om de bij brief no. 2 toegezonden wet toch vooral aan haar doel te doen beantwoorden; ook houden zij bevelen in tot een maritieme actie tegen de Nederlanders (andere naties worden niet genoemd) in zuidelijke wateren, en tot de aanleg van versterkingen in Atjeh, bij Straat Sabang, bij Singapore, en in Macão. Opvallend is de voorzichtige zorg van het Staatshoofd, door zijn voortdurende aandrang bij de onder-koning geen wrevel te wekken; in brief no. 8 spreekt hij zelfs van een beloning. Om het voornaamste element: de wens tot verdrijving van alle vreemdelingen, en in het bijzonder de lastige Nederlanders, in het volle licht

te plaatsen, zij voor het overige naar de hierachter afgedrukte text der brieven verwezen, ook naar die van de brief aan het koninkje van Cananor. Zij bevatten allerlei belangwekkende détails, die echter voldoende voor zichzelf spreken. Over genoemd hoofdelement zij hier evenwel nog het een en ander opgemerkt in een poging, zijn achtergrond duidelijk te doen uitkomen.

De door koning Filips II (III van Spanje) aan D. Martim Afonso de Castro toegezonden nieuwe wet was nieuw alleen in deze zin, dat zij pas was uitgevaardigd, en speciaal op Indië betrekking had. Naar de strekking echter was zij geenszins nieuw: er zijn tenminste acht oudere. In een belangrijke en degelijke studie van de oud-hoogleraar in de rechtsgeschiedenis aan de aloude universiteit van Coïmbra, prof. dr Paulo Merêa ¹⁾, welke studie in de volgende bladzijden nog herhaaldelijk zal worden genoemd, en die de titel draagt „De Portugese rechtsgeleerden en de leer van het mare clausum”, noemt deze auteur ²⁾ wetten van dezelfde strekking uit 1443, 1446, 1474, 1480, 1481-82, 1514, 1591 en 1605, en geeft daarvan de vindplaatsen ³⁾; de wet van 1474, van Koning Afonso V, heeft prof. Merêa aangetroffen in het Portugese pendant van ons algemeen Rijksarchief, dat bekend staat als Arquivo Nacional da Torre do Tombo (Wettenbundel I, no. 178); wegens de betrekkelijke onbekendheid in Nederland van deze toch ook voor ons zo belangwekkende bronnen wordt die wet in vertaling hierachter afgedrukt.

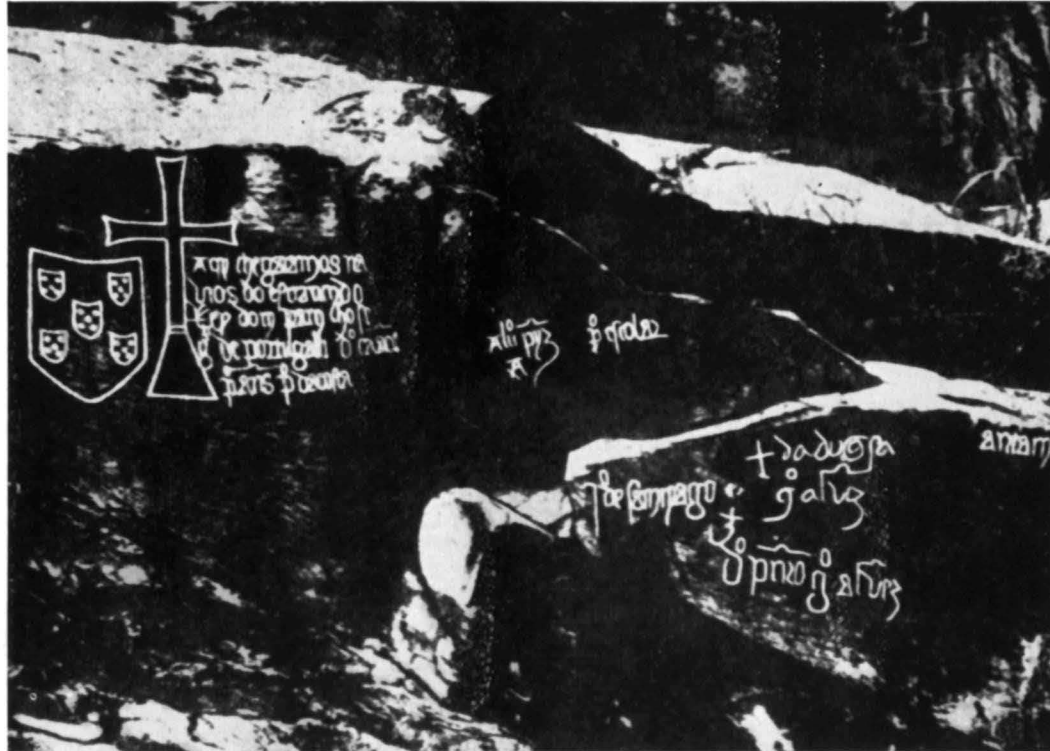
De brieven van de Koning aan de Castro waren dus, dat is nu volkomen duidelijk, uitingen van een zeer oud Portugees streven om vreemdelingen de toegang tot de door de Portugezen ontdekte landen en zeeën („mares nunca dantes navegados”, zoals Camões haar met begrijpelijke trots noemde) te ontzeggen, evenals de wet welke tot het schrijven van die brieven aanleiding gaf. Maar er zijn verscheidene andere uitingen van datzelfde streven te vermelden, ja men kan gerust zeggen dat de Portugese koningen naast ontdekking en inbezitneming geen middel onbeproefd hebben gelaten om te trachten hun uitsluitend recht op nieuw door hen ontdekte gebieden te bewijzen en te bevestigen.

Drie andere uitingen van dat streven mogen hier in de eerste plaats worden genoemd.

¹⁾ In Revista de Historia, deel XIII, 1924, herdrukt in de bundel getiteld Novos Estudos de História do Direito (Barcelos, 1937).

²⁾ Novos Estudos, blz. 29 (noot).

³⁾ Alguns Documentos do Arquivo Nacional (Lissabon 1892), blz. 8, 9 en 45; Visconde de Santarem, Côrtes (documentos, II, blz. 243); Ordonnanties van Koning Manuel I (1514, boek V, titel 109; id. 1521, titel 112); Ordenações Vicentinas, V, 107.

Rotsen, ongeveer 8 km. stroomopwaarts van Matadi (Angola), met opschriften aangebracht tijdens de ontdekkingsreis van Diogo Cão (1485).

„Padrão” opgericht door Diogo Cão op
Kaap Santa Cruz (1485).

Ten eerste moest elk Portugees kapitein die nieuw land ontdekte, daar een zuil, „padrão” genaamd, oprichten (verscheidene bestaan nog), dragende bovenaan het kruis en het Portugese wapen, en 's Konings naam; bij de plaatsing werden daaraan de datum, benevens de naam des ontdekkers toegevoegd. In een vroegere periode had men zich er mee vergenoegd, eenvoudige kruisen op te richten, of in bomen of rotsen de initialen te snijden van de Infante D. Henrique (Portugezen noemen deze prins, een man met grote visie en stuwkracht die echter zelf zeer weinig gevaren heeft, hoogst zelden „de Zeevaarder”), soms ook langere opschriften. Zie de beide bijgevoegde foto's, voor welke toezending en gebruik ik dank verschuldigd ben aan het Secretariado Nacional de Informação, Cultura Popular e Turismo te Lissabon.¹⁾

In de tweede plaats herkent men datzelfde streven in de „grand titre” („ditado real”) der Portugese koningen. Reeds in 1483, zo vermeldt prof. Merêa, noemde João II zich „Heer van Guinea”, en de vermenigvuldiging van soortgelijke titels naar mate de Portugese ontdekkingen voortgang vonden had tenslotte tengevolge, zegt deze schrijver, dat voor die vorsten het epitheton „polyonymus” ingang vond.²⁾

Dan, in de derde plaats, zijn er de bekende pauselijke toedeling-bullen. Deze toedelingen hadden een dubbele grondslag: enerzijds de macht der Pausen om te binden en te ontbinden, met effect in de hemel zowel als op aarde, door God aan Petrus gegeven (Matt. 16: 19 en 18: 18); anderzijds de (toen nog voor echt gehouden) donatie van Constantijn de Grote, waarbij deze Keizer o.a. de eilanden aan Paus Sylvester (314-335) en zijn opvolgers had geschonken³⁾. In het begin der 15e eeuw bekleedde Paus Martinus V (1417-1431) de Koning van Portugal met de heerschappij over de ontdekkingen die zouden worden gedaan vanaf kaap Bojador (uiterste zuiden van Marokko) tot in Indië. In 1441 vraagt de Infante D. Henrique („Hendrik de

¹⁾ Een andere afbeelding van een padrão in W. A. Engelbrecht, *Schets der historische betrekkingen Portugal-Nederland* ('s-Gravenhage 1940), tegenover blz. 13. Plaat IV geeft daar een afbeelding van een fragment ener Portugese kaart uit 1502 van Afrika bezuiden (ongeveer) de 5e graad zuiderbreedte, waarop tien „padrões” staan aangegeven.

Zie voor deze materie in het algemeen: A. S. Keller, *Creation of Rights of Sovereignty through Symbolic Acts (1400-1800)*, New York, 1938; en J. Marshall, *Swords and Symbols. The Technique of Sovereignty*, New York, 1939.

²⁾ Op. cit. blz. 28, Prof. Mêrea verwijst naar João Pedro Ribeiro, *Dissertações Cronologicas*, II, blz. 206, en naar *Arquivo Histórico*, I, blz. 393.

³⁾ Men zie voor deze materie o.a. E. Nys, „La Ligne de Démarcation d'Alexandre VI” in „*Etudes de Droit International et de Droit Politique*”, I, blz. 193 en vgl. (Brussel 1896), en Ch. M. Witte, O.S.B., „*Les Bulles Pontificales et l'Expansion Portugaise au XVe Siècle*”, in *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, Leuven 1958.

Zeevaarder”) aan Paus Eugenius IV (1431-1447) om bevestiging daarvan. En zo gaat het voort onder Nicolaas V, Calixtus III, Pius II en Sixtus IV. Paus Alexander VI (Borgia) gaf in 1493 soortgelijke bullen ten gunste van zijn vaderland Spanje. Toen de twee Iberische staten het in het verdrag van Tordesillas (1494) eens waren geworden over een verdeling hunner ontdekkingsferen, bekrachtigde een bul van Paus Julius II (1503-1513) in 1506 de rechten welke Portugal aan dat verdrag ontleende, en wel op verzoek van Koning Manuel I. „Les rois portugais”, zegt Nys (p. 210), „qui avaient déjà rendu, notamment en 1488, hommage à Innocent VIII pour les pays découverts par Barthélemy Dias, rendent hommage, en 1505, pour les terres découvertes par Vasco da Gama . . . En 1513, le Roi de Portugal rend hommage à Léon X pour les conquêtes faites par Albuquerque. *Les souverains espagnols se gardent bien de toute manifestation de ce genre.*”

Waarom gingen de Portugezen op dit stuk zoveel verder dan de Spanjaarden? Ik ben overtuigd, er vooral in te moeten zien een uiting van het door de eeuwen heen bestendig streven van het defensief ingestelde Portugal om steeds aan het zoveel grotere Spanje te doen gevoelen: Wij willen, als het ook meer enigszins kan, goede vrienden van U zijn, maar die vriendschap kan in onze ogen geen exclusief karakter hebben: wij hebben ook andere machtige vrienden. Dit is bij voortduring, en nog altijd, de lijn die, zelden uitdrukkelijk uitgesproken, de Portugese buitenlandse politiek beheerst; men denke aan het overoude en met zoveel zorg formeel in stand gehouden bondgenootschap met Engeland, en aan de niet minder grote zorg welke wordt besteed aan goede verhoudingen met Brazilië. Zo zocht Portugal omstreeks 1500 steun bij de Pausen tegen mogelijke aanspraken van het zoveel machtiger Spanje, toen overzee de enige mededinger.

Hoe dit ook zij, en de draad van deze uiteenzetting weer opvat- tend, het is nu wel duidelijk dat de Portugezen geen middel onbe- proefd lieten om de alleen-heerschappij over – en het monopolie van handel en scheepvaart op de door hen ontdekte streken te bevestigen. Ongetwijfeld hebben zij zich er rekenschap van gegeven dat voortgezette machtsontplooiing ter plaatse het voornaamste middel was tot behoud van in bezit genomen gebied. Ongetwijfeld ook waren zij zich ervan bewust dat de enorme uitgestrektheden die zij voor zich opeisten, niet overal bij voortduring door hen bezet konden worden gehouden – hun hulpbronnen in mankracht en materiaal lieten dat eenvoudig niet toe. Juist daarom, dat mag gerust worden aangenomen (voor het zoveel groter en machtiger Spanje golden deze overwegingen in veel mindere mate), heeft Portugal ook de ideële en juridische middelen tot gezagsbevestiging

steeds naarstig aangewend: allereerst dus de aanspraken die konden worden ontleend aan ontdekking en inbezitneming, maar vervolgens ook maatregelen als de hierboven genoemde: wetten, daarop berustende uitvoeringsvoorschriften, uiterlijke kentekenen (de „padrões”), titulatuur, pauselijke bekrachtigingen.

Een eeuw later heeft onze Oostindische Compagnie ideële middelen evenmin ongebruikt gelaten, al was plaatselijke vestiging en versterking hoofdzaak, en al was de toepassing dier ideële middelen minder systematisch en algemeen dan aan de zijde der Portugezen, terwijl voor pauselijke steun geen mogelijkheid bestond. Op hoeveel plaatsen in het oosten vond en vindt men niet het bekende VOC, het merk der Compagnie? Een merkwaardig getuigenis is voorts te vinden in de hierboven reeds vermelde brief van 4 november 1608, waarin Bewindhebbers van de Kamer Zeeland der Compagnie de Groot vroegen het betoog te schrijven ¹⁾ dat een half jaar later als „Mare Liberum” het licht zag: „Wy syn altijd van gevoelen geweest”, zo schreven deze heren uit Middelburg, „dat het oirboirlijk ware voor de Vereenighde Compaignie, dat het recht van de Zeevaert twelcke de Nederlantsche Natie competeert over de vrije weerelt eens grondelijk ware gededuceert ende soo met natuurlijcke redenen als middelen van rechten bekleet, waer door de Ingesetenen van deze landen — indyen der noch eenighe twijffelachtigh sijn — van de goede cause mochten sijn versekert, ende principalijk de nabuyrige Princen ende Vorsten meer geencourageert omme de Natie in haer goet recht te helpen manteneren.” ²⁾

* * *

„Mare Liberum” was een reactie op het door de Portugezen en Spanjaarden voorgestane „Mare Clausum”. Hadden in vroeger tijden Genua en Venetië exclusieve aanspraken gemaakt op gedeelten van de Middellandse en de Adriatische Zee ³⁾, en was door Denemarken en Noorwegen ⁴⁾ een uitsluitend recht opgeëist op zekere beperkte gedeelten der noordelijke zeeën, eerst door de buitensporige pretenties van de Iberische landen werd de stoot gegeven tot een principiële reactie.

Die pretenties ontleenden een deel van haar kracht aan een sterke onderbouw op het gebied der doctrine, en dat was niet het minst

¹⁾ Eigenlijk was het reeds geschreven: de Groot nam eenvoudig hoofdstuk XII van zijn onuitgegeven manuscript „De Iure Praedae”, maakte dit geschikt voor afzonderlijke uitgave, en klaar was het betoog dat zulk een grote uitwerking zou hebben.

²⁾ Molhuysen, Briefwisseling I, no. 146, blz. 128.

³⁾ G. Gidel, *Le Droit International de la Mer*, I (Parijs, 1932), blz. 129–131.

⁴⁾ Raestad, *La Mer Territoriale* (Parijs, 1913), hoofdstuk III.

vermeldenswaardige middel van ideële aard dat de Portugezen hebben gebruikt tot bevestiging van hun alleenheerschappij overzee. De kracht van die doctrinale onderbouw is ten onzent niet altijd voldoende in het oog gehouden, en dat is te betreuren, want de verdienste van Hugo de Groot, die deze onderbouw met één geniale slag omverwierp, is er te indrukwekkender om. Teveel leeft in Nederland de voorstelling dat de Portugezen en Spanjaarden zonder veel argumentatie enige vergaande voorrechten voor zich opeisten, waartegen Grotius kortelijks, maar met groot succes, opkwam; te weinig heeft men zich bij ons rekenschap gegeven van het zeer oude en doorwrochte samenstel van redeneringen dat aan die eisen ten grondslag lag. Daarom moge dienaangaande hier het volgende worden opgemerkt.

De oorsprong van die constructie ligt in het Romeinse recht. Haar ontwikkeling was het werk der glossatoren en post-glossatoren. En haar aanpassing aan de nieuwe behoeften van Portugal en Spanje (maar vooral van het op dit gebied veel actievere Portugal) als gevolg van de ontdekkingsreizen, vond zij in hoofdzaak in de geschriften van Portugese diplomaten en juristen uit de 16e eeuw en daarna. ¹⁾

Het begin kwam, toen staten en staatjes aan of bij de Italiaanse kusten (Venetië, Genua, Pisa, Savoye (Nice), de Kerkelijke Staat) zekere aanspraken wilden rechtvaardigen die zij maakten op de zee langs die kusten, eerst voornamelijk om de zeeroverij te bestrijden; later mede om daar tol te heffen en zich de visserij voor te behouden.

Uitgangspunt was, dat in het Romeinse privaatrecht de volle zee niet in aanmerking kwam voor inbezitneming door particulieren, zijnde „res communis omnium”. Wat het publiek recht betreft, had de Romeinse staat het universeel „imperium”. Op de kustzee daarentegen konden particulieren zekere bijzondere uitsluitende rechten verkrijgen: visrecht, of inrichtingen langs de oever. Ook daar had de staat het „imperium”.

Voor subtiele geesten zoals dat de glossatoren en post-glossatoren ongetwijfeld waren, was het natuurlijk een kleinigheid, met dit materiaal een exegetische kunstgreep uit te voeren ter adstructie van uitgebreider rechten van kuststaten, zoals de bovengenoemde die voor zich opeisten; toen het éne Romeinse Rijk was weggefallen, kon de theorie van één enkel imperium trouwens niet meer dienen. De glossatoren maakten daartoe met name gebruik van een plaats in de

---

¹⁾ Men zie voor deze materie, behalve Meréa's voortreffelijke studie: A. Raestad, *La Mer Territoriale* (Parijs 1913); G. Gidel, *Le Droit International de la Mer*, deel I (Parijs, 1932); ouder, maar nog steeds belangwekkend: E. Nys, *Les Origines du Droit International*.

Digesten (XLVII, 10, 14), waar staat „sane si maris proprium ius ad aliquem pertineat”, stellend dat de toeëigening waarop die text doelt kon geschieden hetzij door een vergunning van de overheid („privilegio”), hetzij „per longam consuetudinem”. Ter adstructie voerden zij een onderscheid in tussen „res communes omnium”, die zij vatbaar verklaarden voor toeëigening omdat deze immers (nog) geen eigenaar hadden, en anderzijds „res publicae”, waarover alleen de staat zeggenschap kon hebben.

Zoals toen zo dikwijls voorkwam, werden deze privaatrechtelijke figuren, ontleend aan de Justiniaanse regelingen, overgedragen op publiekrechtelijke verhoudingen. De post-glossator Baldus, ook Bartolus, en velen na hen, verklaarden dat elke staat „iure civili” vermocht, hetzij „privilegio” (denk aan de pauselijke bullen!), hetzij „per longam consuetudinem”, zich een gedeelte van de zee toe te eigenen en daar bij uitsluiting zekere rechten uit te oefenen. Hiermede werd niet beoogd, eigendom in civielrechtelijke zin voor zich op te eisen: het ging om hoogheidsrechten, „quoad jurisdictionem et protectionem” — een gevaarlijk-elastische formule. Werd deze in het begin nog in beperkte zin uitgelegd (strafrechtelijke bevoegdheden: zeeroverij), het duurde niet lang, of het monopolie der handelsvaart kwam door die deur binnen: reeds Angelus de Ubaldis (1328-1407) schreef (De Donationibus, III, 8, 59) dat Venetië bevoegd was „Januensibus et aliis quibuscumque interdicere potentiam navigandi navigare volentibus per eorum gulfum”. Wat het zeeoppervlak betreft waartoe dit recht, wat daartoe ook mocht worden gerekend, zich uitstreckte, werd veelal de mening aangehangen van Bartolus, die een afstand van honderd „milliaria” (150 km) uit de kust voorstond.

Dit juridische bouwsel vonden de Portugese rechtsgeleerden als het ware klaarstaan, toen zij, met name tegen het einde der 16e eeuw, zich er toe zetten het uitsluitend recht van Portugal op de vaart op de door dat land ontdekte zeeën en landen een doctrinale grondslag te geven. Die juristen zijn ten onzent nagenoeg onbekend; laat mij daarom mogen noemen António da Gama Pereira, eerst hoogleraar te Bologna (de bakermat der glosse!), later te Coïmbra, die een, helaas verloren gegaan, manuscript schreef, genaamd „Liber de iuribus quibus lusitanum imperium in Africa, India ac Guinea possidetur”; Jorge Cabedo de Vasconcelos („Decisiones”, vooral boek I, no. CXCV, en boek II, nos. XLVI en XLVII); Fernando Rebêlo („De Obligationibus Justitiae”), en — verreweg de belangrijkste der pre-Grotianen — Bento Gil („Comentários á Lei Ex hoc Iure”, op Dig. I, 1, 5, hoofdstuk 3 van deel I). Deze Bento Gil vernam, nadat hij zijn uiteenzettingen in eerste aanleg had geschreven, de publicatie van „Mare Liberum”, en voegde toen in

zijn boek nog een paragraaf in, waarin hij zegt, juist omdat hij van de verschijning van die hem nog onbekende brochure had gehoord, niet te hebben willen nalaten deze vraagstukken diepgaander uit te werken dan, naar hij onderstelde, tevoren door enig Portugees was gedaan.

Al deze juristen volgden en ontwikkelden de hierboven samengevatte „Italiaanse” traditie, maar bouwden daarnaast voort op de argumentatie die de Portugese diplomatie al sinds jaren had gebruikt, en die men telkens weer in officiële Portugese bronnen terugvindt: de aanspraken ontleend aan ontdekking en inbezitting, onbetwist bezit, verjaring, gewoonte als rechtsbron, de pauselijke bullen, de humanitaire taak welke Portugal betoogde in de overzeese gebieden op zich te hebben genomen, het belang der geloofsverbreiding die het daar bevorderde, en tenslotte de hoge kosten die het zich had getroost en het vele bloed dat voor deze goede zaak was gevloeid (men zie ten deze ook de hierachter afgedrukte wet uit 1474 van Koning Alfonso V). Een hoogtepunt bereikte deze bewijsvoering, toen Koningin Elisabeth I van Engeland op advies van de Privy Council aan het Portugees handelsmonopolie rechtskracht ontzegde; dit leidde tijdens de regering der Portugese Koningen João III en Sebastiaan tot een diplomatiek conflict dat meer dan 20 jaren lang heeft geduurd (tot 1576). Wij behoren in onze bewondering voor onze landgenoot (die de betere vorm wist te vinden) niet te vergeten dat niet Grotius, maar de Engelse koningin het eerst een betoog heeft geleverd tot bestrijding der Portugese pretenties en vóór de vrijheid ter zee.¹⁾ Voor het betoog der Portugese diplomaten zie men Rebêlo da Silva, *Historia de Portugal nos Séculos XVII en XVIII*, deel IV, blz. 593 en vlg.

Aldus is, in een lang tijdsverloop, het doctrinale voetstuk voor de Portugese pretenties gevormd dat door de Groot is omvergoorpen. Men zal willen erkennen dat het een indrukwekkend geheel was; ook de Portugezen hebben gezorgd voor wat de Zeeuwse bewindhebbers der Oostindische Compagnie zo juist aangaven met de woorden „natuurlijcke redenen (en) middelen van rechten”. Dit was geen werk van oppervlakkige propagandisten. Het was zeer gedegen (zij het, ook reeds omstreeks 1600, ouderwetse) juristen-arbeid. Dat die Portugese²⁾ juristen het pleit hebben verloren, lag aan hun gemis aan oog voor wat nieuwe omstandigheden eisten, hetgeen juist datgene was wat de Groot zo buitengewoon zuiver aangevoeld en begrepen heeft. „Grotius”, aldus Gidel³⁾,

¹⁾ Merêa, op. cit., blz. 31; Gidel, op. cit., blz. 133–134. Elisabeth hield hetzelfde de Denen voor (Gidel, *ibid.*).

²⁾ Voor Spanje zij genoemd Rodrigo Juarez, *Consilia* (1614).

³⁾ Op. cit., blz. 141.

„ne fut pas complètement original; mais le mérite immortel lui reste d'avoir présenté en un corps de doctrine homogène, approprié au goût de ses contemporains, une argumentation complète à l'occasion du problème pratique qui, vers cette époque, se posait”. Zo was het inderdaad. Dat hij geen holle pretentie, maar een aloude, solide constructie heeft teniet gedaan, maakt zijn succes des te opmerkelijker.

De slag was gewonnen, en de leer van „mare clausum” heeft daarna eigenlijk geen succes meer gehad (de Britse pretenties uit de 17e eeuw op de „Narrow Seas” waren van andere aard). Dat is te opvallender, omdat, naast minder belangrijke, de twee beste betogen ten gunste van de onvrijheid ter zee eerst ná „Mare Liberum” zijn gekomen: niet alleen Selden's befaamde „Mare Clausum” (geschreven 9 jaar na uitgave van de Groot's betoog: in 1618, en eerst in 1635 uitgegeven), maar ook het ten onzent zoveel minder bekende, uiterst knappe, zeer degelijke en fijngesponnen werk van de Portugees Serafim de Freitas, een regulier geestelijke die hoogleeraar was te Valladolid, en daar in 1625 een verhandeling ¹⁾ openbaar maakte onder de titel „De justo Lusitanorum Imperio Asiatico adversus Grotii Mare Liberum”. Ernest Nys heeft van hem gezegd: „L'ouvrage est remarquable; l'auteur défend avec un rare talent une mauvaise cause” ²⁾, en de Freitas' Franse vertaler herinnert er in een voorwoord terecht aan, dat de Groot waardering had voor deze Portugees tegenstander: „vir dignus cui rescribatur”, zei hij van de auteur van dit „scriptum satis diligens” (brief aan zijn broeder Willem dd. 6 februari 1627, Epistolae quotquot (1687), blz. 796, no. 144). ³⁾

De hardnekkige volharding waarmede de Portugezen hun monopolistisch standpunt verdedigden, blijkt treffend in een ongedateerd fragment van een uitvoerig betoog dienaangaande van niemand minder dan de vermaarde Markies van Pombal (1699–1782), deel uitmakend (fol. 100–110) van de „Colecção Pombalina” in de Bibliotheca Publica te Lissabon (zie ook Bussemaker op.cit., blz. 27). Een overblijfsel mag worden gezien in de nog heden ten dage aan Portugese schepen voorbehouden voorrechten inzake het vervoer van goederen tussen Portugal en zijn overzeese havens.

¹⁾ Franse vertaling van A. Guichon de Grandpont (Parijs–Rijssel 1882); een Spaanse vertaling is door de Universiteit te Valladolid openbaar gemaakt ter gelegenheid van de 300ste verjaardag der eerste uitgave.

²⁾ Les Origines du Droit International, blz. 383.

³⁾ Literatuur omtrent Serafim de Freitas: Marcelo Caetano, Um grande jurista português: Serafim de Freitas (Lissabon, 1925); W. S. M. Knight, Ser. de Freitas, critic of Mare Liberum (Revista de Historia, XVI–XVII, 1927–28); M. B. Amzalak, Trois Précurseurs Portugais (Parijs, 1935).

VI

Het voorgaande zal de lezer enige elementen hebben gegeven om zich een indruk te vormen van de betekenis der besproken zes brieven. Kan daaruit nog een gevolgtrekking worden gemaakt van enige meer algemene aard?

Deze, naar het voorkomt: een betoog of standpunt dat een of meer essentiële factoren verwaarloost die op een gegeven ogenblik voor de betreffende aangelegenheid van overwegend belang zijn, heeft geen kans, zelfs al is het op zich zelf wel sterk, staande te worden gehouden tegenover een betoog of standpunt dat aan die factoren wèl recht doet wedervaren.

Als eerstbedoeld begrip of standpunt de gevoelens ener bepaalde groep streelde, of haar belangen diende, dan is het menselijk, dat vele leden van die groep moeite hebben, de andere opvatting te aanvaarden, of zich daarbij althans neer te leggen. Vooral indien het betoog of standpunt dat hun zo goed paste, een tijd lang een zekere mate van geldigheid heeft gehad, zullen die aanhangers zich door de overwinning der nieuwe opvatting teleurgesteld, miskend, gekrenkt, ja onrechtvaardig behandeld gevoelen. Dezulken moeten mokkend aan de kant blijven staan. Om één voorbeeld te noemen: toen in de Verenigde Staten de anti-slavernij-richting overwon, was de houding van een groot deel der zuidelijken nog zeer lang een van gekwetstheid en wrevelig onbegrip, toekomstloos en onvruchtbaar. En men mag het er gerust voor houden dat zeer vele Portugezen uit het begin der 17e eeuw zich schromelijk verongelijkt en schandelijk tekort gedaan hebben geacht, toen onder de leus „Mare Liberum” hun aloude, vertrouwde, dierbare, op zichzelf degelijke en welgevestigde constructies tot rechtvaardiging hunner aanspraken op handels- en scheepvaartgebied werden weggevaagd.

Wie de tekenen des tijds niet weet te verstaan en nalaat daarnaar te handelen, komt bedrogen uit. De wereldgeschiedenis heeft geen consideratie voor hem die nieuwe factoren niet tijdig ziet, of hun kracht niet juist afweegt. En de waarlijk sterken zijn zij die de moed hebben, nieuwe, onweerstaanbare omstandigheden te aanvaarden, ook dan wanneer dit afstand betekent van verkregen rechten of posities, en die zich weten te vermannen tot een aan-de-slag-gaan op een nieuw fundament, beter beantwoordend aan de eisen des tijds.

BIJLAGEN

HUGO DE GROOT's LIJST DER IN ZIJN BEZIT ZIJNDE BRIEVEN
VAN DE KONING VAN SPANJE EN PORTUGAL

(Algemeen Rijksarchief)

Brieven van den Coninck van Spagniën.

- No. 1 een brief van 27 January 1607 aen don Martin Afonso de Castro, vice-coning in Oost-Indiën, daerin hem belast wordt de rebellen van Hollant in de suydelyjcke quartieren te castijden alsmede de naturelen ende ingebooren, die hen ontfangen ende acces geven; dat hij oock competent getal van oorlogsschepen in die quartieren soude laten ende daerover voor generael stellen don Andrea Furtado Mendoca.
- No. 2 een brief van 28 Novemb. anno 1606 wt Lisbona aen don Martin voorst., daerin hem geboden wordt een placcaet, daerbij geordonneert wordt, dat men alle vremdelingen als Franchoisen, Italianen, Hooghduytsen ende Nederlanders, die in Indiën woonen ende wel over Persiën ende Turquijen daer gecomen sijn, sal doen vertrecken.
- No. 3 een brief van 27 January 1607 in Madrid aen don Andrea Furtado Mendoza, daerbij hem geordonneert wordt aen den vice-coning wel te informeren vant fortificeren van de stadt van Malacca, het maken van eenige forten in Sinapura en de rest.
- No. 4 een brief van 27 January 1607 in Madrid aen don Martin de Castro, daerin hij ernstigh vermaent wordt om tot Achem ende in de enghten van Sabaon ende Sinapura fortressen te maecken.
- No. 5 een brief van 24 Novemb. 1606 wt Lisbona aen de cap. nen van de fortressen van Negapatam, daermede in compt van de vremdelingen daer overal te doen vertrecken.
- No. 6 een brief van 23 Decemb. anno 1606 wt Lisbona aen den coninck van Cananor, daerin hij bedanckt wordt van de rebellen in sijn landt niet geadmitteert te hebben ende daerin voort te willen continueren enz.
- No. 7 een brief van 27 January 1607 wt Madrid aen Jeromino

van Azevedo, daerin hem belast wordt de conqueste van het eylant van Zeylon te voorderen enz.

- No. 8 een brief van 19 Decemb. 1606 wt Lisbona aen Vasco Fernandes Pimentel tracterende van de coninck van Cochîn.
- No. 9 een brief van 22 Decemb. 1606 wt Lisbona aen Bras Correa, toesiender van de goederen in Oost-Indiën, daerin gemaent wordt van groote schepen aldaar te tr..eren tot castijdinge van de rebellen.
- No. 10 een brief van 13 February 1607 wt Lisbona aen don Martin Alfonso de Castro, daerin getracteert wordt van Machau te fortificeren.
- No. 11 een brief van 18 January 1607 wt Lisbona aen don Martin Alfonso de Castro, daerin veel saecken getracteert worden.

NEDERLANDSE VERTALING VAN
VIJF BRIEVEN VAN DE KONING VAN SPANJE EN PORTUGAL
UIT HET BEZIT VAN HUGO DE GROOT

(De nummers zijn die van de in 1864 door Martinus Nijhoff uitgegeven
veilingscatalogus)

No. 2

Joncker Maerten Afonço Van Castro, Virroy, Vrindt, Ick den Coninck doe U hertelicken groeten. Met desen sal U gewerden een gedructe copie van een placcaet by ons gemaect, by dewelcke de redenen daerin te sien ende andere oorsaecken onser dienst Wy verbieden de commercie ende handelingen van de Vremdelingen aldaer mitts hunne woninghe ende habitatie in de Oostindische landen ende andere aen de zee gelegene landen, ende alsoo dit een saecke van importantie is, streckende tonsen dienst ende dat het dient ter executie geleyt te werden mett dexteriteyt ende diligentie belasten Wy U dat soodrae U dese met het voors. placcaet geleverd sal werden ghy deselve de facto met naersticheyt ende diligentie op alle plaetsen ende contreyen vande stadt sult doen publiceren ofte vercondigen ende ter executie te laeten stellen sonder exceptie van eenige persooone van wat qualiteyt ouderdom ofte conditie die oock sij sonder eenigh delay oft replijcke, procederende in de executie ende volbrenginge derselve par lauter executie sonder arrest appel oft grieven ter contrarie te admitteren van wat matterie sorte oft conditie die oock mogen syn, ende dat ordoneren Wy ende begeren dat de offitiers aen voors. executie ende volbrenginge van deselve sal raecken (tucheren) tselve strict naercomen ende ter effect stellen met waerschouwingh dat boven den ondienst der ghene die ter contrarie sullen doen Wy tegens deselve met rigeur sullen doen procederen, ya met privatie van offitien die sy nu bedienen ende alsoo ons is gerelateert dat in die contreyen veel vremdelingen woonen ende hunne habitatie als borgers houden deperente natien als Italiaenen, Fransoysen, Hooghduytschers ende Nederlanders waervan Wij verstaen het meeste deel aldaer te lande gecommen te syn over Persien ende Turquien ende weinige door dit Coninryck, ende dat soo Wy nu uyt cracht van ons placcaet eenich rigeur met hun gebruycken, eenighe inconvenienten daeruyt mochten volgen soo syliens overliepen by de mooren ofte by de vyanden, hun waerschouwende van de ghelegentheyd van onse fortten ende casteelen aen de naebeuren, hun onderwysend ende middelen ondeckende waermede sy ons schade souden mogen

doen, sult procederen in de executie van het voors. placcaet naer dat den tyt ende occasie U sal leeren U daerinne geuytende in veuge dat de voors. inconvenienten niet en volgen, U versekerende van de personen naer iegelickx qualiteyt in veughen dat sylien niets en mogen attenteren tot prejuditie van die staet ende dat ons principaelle intentie ende meeninge naer gecommen sy, volbracht werde die wy int maecken ende ordoneren des voors. placcaets gehadt hebben.

Gescreven binnen Lixboa adj 28sten novembris Ao. 1606

Onderteekent: Ick den Coninck

In Margine: Voor den Virroy van Oostindien.

Op de superscriptie stont gescreven: Door den Coninck

Voor Joncker Maerten Afonso van Castro van synen Raet ende syn Virroy van Oostindien.

5a Via

No. 5

Copy d'un extrait tiré de la lettre escripte par le Roy d'Espagne le 18 de Janvier 1607 de Lisbonne à son Conseiller et Vice-Roy des Indes Don Martin de Castro.

La dite entreprise du Zud et pour desraciner de ce quartier les Rebelles d'Hollande est d'Importance comme vous scavez, et combien que je m'asseure que les raisons vous seront assez à coeur et cogneus pour les poursuivre de telle diligence et prudence comme je me fie et promets de vous esperant que Dieu vous ayant fait la grace d'arriver en sauveté avec l'armade a laquelle vous pretendiez de partir, nous sera acquis au moigns en grand partie, la fin de notre intention, si ne me puis-je persuader de vous la pouvoir trop recommander de nouveau et de vous demander que vous ne la quittiez de votre main avant que d'avoir obtenu l'effect qui se pretend, a fin que les Rebelles soyent de telle sorte destruits et defaits, qu'ils perdent toute esperance de jamais retourner en ces quartiers et que les Roys qui les ont recuillis et leur ont donné charge d'especeryes soyent si rigoureusement chastiez q'ils servent d'exemple pour n'y tourner plus a faire le semblable.

no. 6

Virroy Vrindt Ick den Coninck doe U hertelicken groeten. Hoewel ick my genuchsaem versekert houde dat mitts Uwe presentie ende macht ende force, daermede ghy naer de zuydenlycke quartieren gepasseert sult hebben, de Rebellen van Hollandt die aldaer

continueren gecastyt sullen blyven ende van gelyke de naturelen oft ingeborenen die hun aldaer ontfangen ende acces toelaeten, in veugen dat noch deene noch dandere tselve niet meer en derven bestaen, sal nochtans noodich wezen om dicto te conserveren, dat tot Uwe vertreck naer Goa ghy in die zeen aldaer competente oorloohsvlote laet tot dit effect ende dat ghy Andres Furtado de Mondoça hem generaelschap ende comandament daer over sult belasten oft aen deghenen U bequaemer daer toe sal duncken te wesen, alsoo ick Uwen yver betrauwe dat ghy in desen alleenelick sult aensien sulcx tot mynen dienst meest sal importeren.

Gescreven binnen Madrid adj 27sten January anno 1607

Onderteekent Ick Den Coninck

noch laegher: Amrique de Sousa

Op de superscriptie stont: By den Coninck

Aen Don oft Joncker Maerten Afonço de Castro, van den Conincks Raet ende Virroy van Oostindien.

In dese margine: Voor den Virroy van Oostindien.

geconsulteert

2a Via

no. 8

Virroy Vrindt, Ick den Coninck doe U hertelick groeten. Van vijf schepen die het voorleden jaer quaemen van die contreyen syn tot dit Coninckryck gearriveert de drye die uyt Cochim, hoewel datte twee van dien in het incommen van Lissebonne mett onweer quaet succes ghehadt hebben, also het scip ghenaept „Salvação” gestrandt is op de Baye van Cascaeis, van dit schip is volck en goet tsaemen ghebercht ende het schip de „Martyres” is vergaen op de Cachopos waervan etc.

Van U arrivament in die stadt ende hoe ghy ons steeds dienende int government, van dien ben geadverteert door de Caravelle etc.

Volgens sulcx ghy mette Caravelle ende schepen gescreven hebt van U vernomen om naer de Zuydelicke quartieren te passeren tot executie van sulcx ick geordoneert hebbe, ben versekert dat dese mynen brieff U sal ontmoeten in die voors. quartieren ende dat my aldaer soodaenighe ende soo veele diensten gedaen sult hebben dat deselve sullen corresponderen met ons betrouwen waarmede wy U dese interpriese te laste gelegd hebben ende in regaert van de welcke ick U alle eere ende gunste sal betoonen naer gelegentheyd.

Ende overmitts soo omtghene men overlangh verstaen heeft soo important dat het sal wesen een fortresse te maeken int quartier van Dachem als omdat ghy U vindende in die contreyen

beter sult verstaen hoe nootelick sulcx is, ende desen volgende ben ick versekert dat tselve te wercke sult stellen nochtans alsoo 't een materie is van importantie en kan ick niet naerlaeten U te bevelen ende op een nieuwe te belasten (ghelyck ick doe mitts desen) dat ghy in geener maniere versuimpt de voors. fortresse oft het voors. fort te maeken ghelyck ick oock hooghnoedigh achte dat men twee fortten maect in de Engten van Sabaon ende Sinapura omme de schipvaert oft navigatie onser ondersaeten te versekeren ende te voffen de schaeden die door den vyant hun aengedaen mocht werden, waeromme ick ernstelick belaste dat ghy procureert in alle manieren dat de voors. fortten gemaect mogen werden.

Gescreven binnen Madrid adj 27 sten January 1607.

Onderteekent Ick den Coninck

Onder stont gescreven Amrique de Sousa

ende in margine Voor den Virroy van Oostindien

Op de superscriptie stont By den Coninck Aen Joncker Maerten Afonço de Castro van synen Raedt ende synen Virroy van Oostindien. 5a Via

No. 10 (2 bladzijden holl. vertaling)

Joncker Martin Afonço van Castro, Virroy, vrindt Ick den Coninck doe U hertelicke saluweren, naer dat ick belast hadde U te screyven ghelyck ghy sien sult by de brieven die met dese vias gaen sulcx my goetgedocht heeft op de nominatie van een ordinaris capiteyn tot Machao die met eenst soude voorderen tselve te beurenen ende te fortifieren oft verstercken, syn my daerop gedemonstreert eenige inconvenienten ende alsoo ick geïnformeert ben, dat de voors. fortificatie niet en sal connen geschieden sonder expres consent ende permissie van den Coninck van China, Bevele ick U dat ghy dese materie handelende in den raet de voors. permissie oft consent procureert soo per via van de religieusen van de Compagnie ofte de Jesswyten, die groot acces hebben in China ende kennisse met den Coninck van die, ghelyck door alle vardere middelen die U oorboor ende bequaem sullen duncken, ende sult U.E. hier voor een persoon van groot betrouwen ende clouck verstandt die tselve procurere, voordere ende handele metten voors, Coninck hierop handelende metten Jesswyten ende soot U noodich dunct eenige presenten ofte schenkagie te doen aende Mandarins oft rechtters derselven aldaer, sult het tselven doen omme hun te vrinden ende tot uwe devotie te hebben, ende dat ghy de voors. permissie oft licentie vercregen zult hebben, de persoonen die ghy sult ordone-

ren tot het effect voors. te blyven, sal ordere stellen in de voors. fortificatie voortsvaerende in de selve met alle vleit ende naersticheyt die mogelick sal wesen ende sal syn werck daervan maeken sonder hem met eenig andere saeken te becommeren ende daertoe sult ghy appliceren de stadtsincommen ofte rechten commende van Jappaon ende van Goa het halff par cento die de stadt versouck betaelt sal worden van de incomende goederen ende coopmanschappen.

Op d'ordre die ick U gegeven omme Uytelande te sreyven segghe ick in een ander brieff gaende mett dese via van venetiaenen die hun factooeren hebben tot Ormus dat men eenige brieven sal mogen senden die U niet tegenstende en sult daeromme niet meenen oft verstaen dat my intentie is dat ghy achter sult laeten d'ordre van voldoeninghe oft executie onser placcaet verbiedende de handelinghe, commercie ende habitatie der wremdelinghen aldaer volgens tgene ick U sryve.

Desen brieff was gedateert binnen Lixboa op de 13den februarij 1607 ende onderteekent: den Bisschop Don Pedro ende laegher O Conde d'Aveiras.

In margine stont By den Coninck aen Joncker Martin Afonço van Castro van synen Raet ende Synen Virroy van Oostindien

prima via

(in margine) Mandarins in China syn rechters die opsichte hebben op die saecken tucherende de zeevaart.

BIJLAGE 3

OORSPRONKELIJKE PORTUGESE TEXT MET NEDERLANDSE VERTALING VAN EEN BRIEF, UIT HET BEZIT VAN HUGO DE GROOT, VAN DE KONING VAN SPANJE EN PORTUGAL AAN DE KONING VAN CANANOR

(Filmotheek van het Arquivo Histórico Ultramarino te Lissabon)

(zie ook bijlage I, no. 6)

Muito nobre Rey de Cananor eu Dom Felipe etc. vos faço saber que por carta do meu Viso Rey fui informado que nessas partes andauão Roubando algús Leuantados dos estados de flandes que sam sogeitos a minha coroa e indo ter ao porto de uossas terras offerecemdouos sua amisade e procurando uossoo fauor E ajuda para poderem carregar suas naos nao soo as não consentistes mas acodistes com gente a socorrer a minha fortaleza que tudo he Conforme a uossa nobresa e lealdade, nem fora comuenyente a ella dar emtrada a Piratas e aleuantados da obediencia de seu Rey e Senhor natural, e nesta boa comrrespondencia espero procedais sempre porque terey disso contentamento, e vos emcomendo que mãodeis aduirtir em todos os portos de uossas terras os não consintão nelles nem lhe dem carga para suas naos e delles não sação paros a Roubar de maneira que por falta de advirtençia uossa nao Suceda o contrario porque Receberey disso muito disprazer e ao meu Viso Rey escreuo ordene que minhas Armadas Se emcontrem com os ditos Rebeldes para lhe darem o castigo que merecem, e o mesmo lhe mando faça aos que nessas partes lhe derem fauor e Recolherem em seus portos e Ho auiso que en tudo o que uos cumprir desse estado procure darnos satisfação conforme ha muita que de uos tenho muito nobre Rey de Cananor nosso Senhor uos alumie em sua graça e com ella uos aja sempre em sua guarda, escrita em Lixboa a 23 de Dezembro de 606.

Vertaling (1960)

Zeer edele Koning van Cananor ik Don Filips enz. doe u weten dat ik door een brief van mijn Vice Koning ben ingelicht dat in de streken in uwe omgeving een aantal opstandelingen uit de staten van Vlaanderen roverij bedrijven die aan mijn kroon onderhorig zijn en dat toen zij gekomen zijn aan de haven van uw gebied u aanbiedend hun vriendschap en zoekende uw gunst En hulp om hun schepen te kunnen beladen gij die niet alleen niet hebt toegestaan maar u hebt opgemaakt met volk om mijn fort bijstand te

bieden wat alles in overeenstemming is met uwe edelaardigheid en trouw, en het ware daarmee niet in overeenstemming Zeerovers toe te laten en lieden die zich hebben onttrokken aan de gehoorzaamheid aan hun Koning en van nature gegeven Heer, en in die goede overeenstemming hoop ik dat gij altijd zult handelen want dat zal mij voldoening geven, en ik beveel u aan dat gij er de aandacht op zult laten vestigen in alle havens van uw gebied dat men hen daar niet toelate noch hun lading geve voor hun schepen en geen van hen een uitvalsplaats worde om te roven zodat bij gebrek aan waakzaamheid uwerzijds het tegendeel niet geschiede omdat ik daarvan veel ongenoegen zou beleven en ik schrijf aan mijn Vice Koning dat hij mijn Vloten bevele dat zij de gezegde Rebellen ontmoeten om hun de straf te geven die zij verdienen, en ik beveel hem hetzelfde te doen met hen die hun in de streken in uwe omgeving gunst verlenen en mochten Opnemen in hun havens en ik raad u dat gij in alles wat gij volbrengt in uw staat tracht ons voldoening te geven overeenkomstig die welke ik reeds lange tijd van u heb edele Koning van Cananor onze Heer verlichte u in zijn genade en hebbe u met haar altijd in zijn hoede, geschreven te Lissabon de 23e december 606

1607 november 11en. Van ADRIAEN HENDRICKSZ. TEN HAEFF
aan HUGO DE GROOT

Erenfeste, Hoochgheleerde, Wijse, Zeer voorsienighe,

Door mijn subiet vertreck en hebbe ick niet nae connen comen de ghedaene belofte van UE. in handen te stellen de punten van considerasiën, die ick in de sake van de Oost-Indischen handel bevinde, dat UE.. noch nodich heeft tot voltrecken van UE. begoste werck ende om de sake niet langer te dilateren, zoo hebbe ick niet willen naelaten deselve hyermede te senden. UE. zal deselve connen apliseren, daer se van node sullen sijn.

Ick weet wel, dat men daeraf verscheyden vraghen can doen, die men moet solveren, dan dat is noch te primature ende tot mijner wedercomste meene ick die UE. mondelinghe te verclaeren, alzoal ick die niet gherne door de penne soude laten paseren.

Wij hebben hyer verscheyden jonghe avisen van Spaniën, die over zee comen met de schepen, die daghelijks ariveren ende verclaeren, dat men aldaer onder grote ende clene zeer verlanckt naer de vrede ende men strooijt daeronder de ghemeente, dat de vrede buiten twijfel ghetroffen zal werden. Van gheliecke wert hyer van Bruisele gheseit ende van bekende mondelinghe verclaert. Doch wat van de sake selve zal sijn, moet ons de tiedt leren, die nu haest voorhanden is, als wanneer het Spaense ghemoet int openbaer zal moeten comen

Godt almachtigh wil ons een eerlike, cristelike ende versekerde wytcomste verlenen, dien ick bidde, Erentfeste, Hoochgheleerde, Wijse, Zeer voorsienighe, UE. beware in een ghelucksaligh leven.

Dese 11en novembr. 1607 te Middelh.

UE. dienstwillighe
tt.
Adriaen ten Haeff.

WET VAN KONING ALFONSO V VAN 31 AUGUSTUS 1474

Wij Alfonso bij de gratie Gods Koning van portugal en der algarven aan deze en gene zijde der zee in afrika. Aan allen die deze onze ordonnantie- en besluitsbrief zullen zien doen wij weten dat gelet op hoe de heilige vaders van Rome ons voor immer in genade hebben geschonken de gewesten en zeeën en het land van guinea en de eilanden in de oceaan vanaf de kaap genaamd bojador tot aan het zuiden en dat niemand derwaarts ga noch daar handel late drijven noch oorlog voeren zonder onze toestemming en machtiging op straffe van grote excommunicaties die zij daarop stellen. En nademaal voor het goed bestuur en in het aanzijn houden van de handel en het loskopen van slaven door ons bedreven in de gezegde gewesten van guinea en die wij ons voorstellen in de toekomst met Gods hulp te bedrijven overmits wij dagelijks nieuwe zeeën en land laten ontdekken hetgeen wij doen met grote uitgaven en perikelen en kosten En evenwel is er aanleiding wetten en ordonnantiën te geven opdat gezegde handel onderhouden en beheerst worde ten dienste van God en van ons en van het welzijn en voordeel van onze Rijken En beoordelend dit evenals altijd ten tijde van de Koning mijn vader die God beware gelijk in onze tijd sinds de Infante D. Henrique mijn oom die God beware die de eerste was die de gezegde gewesten en zeeën van guinea en de eilanden dusver liet ontdekken en bevaren krachtens de machtiging van genoemde brieven en schenking zoals op grond van bezit en gewoonte altijd door ons verboden was boven en behalve gezegde excommunicaties en verbod van genoemde heilige vaders aan een ieder naar die gewesten en landen en zeeën van guinea te gaan of te laten gaan noch slaven los te kopen noch oorlog te voeren zonder onze toestemming en machtiging En enkelen die zich daarmede afgaven in de weinige gevallen die zich hebben voorgedaan werden deswege zeer zwaar gestraft zowel lichamelijk als wat hun vermogen betrof Hoewel er geen wet ordonnantie op schrift bestond betreffende een vaststaande of begrensde straf voor degenen die het waagden zich daaraan over te geven en dergelijke dingen te doen Evenwel willende wij daarin als gezegd voorzien opdat er in de toekomst geen twijfel rijze voor onze geleerden inzake hun gedragslijn in zulk een geval wegens het ontbreken van een begrensde en vaststaande straf beschouwende zulks als strekkende ten dienste Gods en van onszelf en het welzijn en voordeel onzer Rijken en ingeborenen. Bepalen en besluiten wij en geven als wet dat een

iegelijk hoe vooraanstaand ook en welke ook zijn staat en positie zij die naar de genoemde gewesten en landen en zeeën van guinea mocht zijn gegaan of daar mocht hebben laten handel drijven of slaven loskopen of oorlog voeren of moren weghalen zonder onze toestemming en machtiging dat hij deswege sterve en dat hij wegens hetzelfde feit alle goederen verlieze die hij mocht hebben zo roerend als onroerend aan de kroon onzer Rijken. En wij wensen en bevelen dat dezelfde straf worde opgelegd aan hen die de schepen beroven of nemen of enig deel daarvan welke naar genoemde gewesten van guinea mochten zijn geweest of daar gekomen mochten zijn krachtens onze vergunning of bevel of van degenen die van ons daartoe bevel hebben ontvangen. Bovendien bepalen wij en geven wij als wet dat ieder kapitein die naar de genoemde gewesten van guinea mocht zijn geweest om slaven los te kopen en als hem bewezen mocht worden dat hij de waarheid niet spreekt en iets achter houdt of iets neemt van een hogere waarde dan een zilveren mark dat hij deswege sterve alsof hij een andere diefstal had gepleegd en bedreven. En als hij heimelijk koopmansgoederen meeneemt of erin toestemt die mee te nemen om te verkopen zonder dat die goederen vooraf zijn gevisceerd door de ambtenaren van gezegde handelsplaatsen dat hij alles verlieze wat hij mocht hebben meegenomen en dat hij bovendien een jaar lang gevangen worde gezet in onze stad Tanger. En wij wensen en bevelen dat diezelfde straf worde opgelegd aan de klerken der schepen die koophandel drijven met heimelijk meegenomen goederen of er in toestemmen die mee te nemen en zonder alles op te schrijven wat wij hun bevelen op te schrijven door onze Reglementen of die van de boven allen hooggeschatte en beminde prins mijn zoon aan wie wij die handelsplaatsen hebben geschonken willen wij dat zij wegens valsheid in geschrifte worden gestraft zoals zij die in hun ambtsvervulling een fout of onjuistheid begaan. Bovendien bepalen wij en geven als wet dat niemand van welke staat en positie hij ook zij meeneme in een schip of vaartuig of boot enig koopmansgoed uit de schepen die naar het gezegde guinea zijn geweest zonder eerst te zijn gevisceerd door de factors der genoemde handelsplaatsen. En wie het tegengestelde mocht doen verlieze het koopmansgoed dat hij aldus mocht meenemen en bovendien de boot. En hij betale in de gevangenis zeshonderd reis ten bate van de prins die heer is van de handelsplaats. En ieder die op zijn persoon of in zijn huis peper of andere specerij neemt of aanneemt welke van guinea komt zonder eerst te zijn gevisceerd door gezegde factors. Nochtans bevelen wij aan al onze Raadsheren rechters en rechtscolleges van onze Rijken dat zij deze onze ordonnantie laten nakomen en opvolgen conform de inhoud doende de gezegde straffen voltrekken aan hen aan wie zij die mochten hebben opgelegd aan

elk de straf die hij mocht verdienen volgens deze ordonnantie en daarin vervatte beslissing Hetgeen wij wensen dat aldus zal worden nageleefd en opgevolgd voor altijd gegeven in onze stad lissabon XXXIe dag van de maand augustus nicolaas eanes heeft dit geschreven in het jaar onzes Heren Jesus Christus veertien honderd LXXIIIJ. — De Koning . . .

